

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Het scharlaken koord van Rachab

Jozua 2 : 1-14 en vs 21

U zult, van 't zomer wel eens langs het strand gewandeld hebben. Daar zie je dan van tijd tot tijd lange palen staan, waaraan een opgerold touw hangt, met de mededeling erbij, dat dat gebruikt kan worden als reddingslijn voor drenkelingen.

Op zo'n mooie zomerdag loop je rustig langs zo'n touw, je schenkt het nauwelijks aandacht. Het zou u echter maar eens moeten overkomen, dat u in zee zwom en in nood geraakte. Als er dan zo'n touw naar je toegegooid wordt, grijp je je er met beide handen aan vast, dan is zo'n touw een zaak van leven of dood voor je geworden. Als een mens in een grenssituatie van het leven is gekomen, bekijkt hij alle dingen anders. Dan hebben ze voor hem betekenis van leven en dood.

Nu, iets dergelijks hebt u in deze geschiedenis. Het gaat hier ook over een koord, een eind touw. Het was vuurrood van kleur, scharlaken, zegt de tekst. Zulke koorden hingen in het oude oosten uit huizen, waarin vrouwen het oudste bedrijf ter wereld uitoefenden, zoals deze Rachab. Het hing daar misschien al jaren uit, ze zag het nauwelijks meer. Totdat ze in de geschiedenis van onze tekst in een grenssituatie van haar leven komt. Ze komt aan de grens van leven en dood. En dan krijgt dat koord voor haar de betekenis van een reddingslijn, dan hangt haar leven er van af en bindt ze het met bevende vingers aan haar venster. En hoe dat zo kwam willen we nu met elkaar overdenken.

Ik noemde de naam Rachab al, die ook in de titel van deze overdenking voorkomt. Ik wil u eerst iets van haar vertellen. Het was een vrouw, die woonde in de oude stad Jericho. Dat was een stad dicht bij de Jordaan, in het heilige land, die als het ware de poort tot dat land was. Ze oefende nu niet bepaald een eerzaam beroep uit. Vers 1 van dit hoofdstuk zegt dat ze een publieke vrouw was. Oude joodse uitleggers hebben geprobeerd dat woord uit de Bijbel weg te raderen. Ze zeggen: we moeten dat woord opvatten in de zin van logementhoudster. Ze vinden het eigenlijk een beetje aanstotelijk dat deze vrouw het oudste beroep ter wereld uitoefende. Maar de Bijbel is nu eenmaal in zijn boodschap vaak aanstotelijk en we laten dat woord in zijn volle betekenis staan.

Dicht bij die stad Jericho nu, waar die vrouw dat beroep uitoefende, lag het leger van de Israëlieten, onder leiding van hun generaal Jozua. Ze lagen aan de andere kant van de Jordaan vanuit Jericho gerekend en ze stonden op het punt die rivier over te trekken om het heilige land te veroveren. Jozua was een goed generaal en hij dacht: ik wil eerst eens weten hoe sterk die stad Jericho wel is, want als ik die veroverd heb, heb ik het hele land eigenlijk in handen. Hij stuurde er twee dappere soldaten op af: die moesten maar eens in Jericho gaan spionneren. Ze slopen de stad in en namen hun intrek bij Rachab. De contraspionnage van de koning van Jericho was echter ook niet van gisteren; ze kreeg er de lucht van, dat die mannen in de stad waren gekomen. Ze liet alle verdachte gelegenheden uitkammen en zo kwam ze ook bij Rachab. Je zou denken: nu is voor die twee mannen hun laatste uur geslagen. Rachab zal ze onherroepelijk uitleveren aan de koning van haar stad. Ja, dat dacht u: het kwam precies andersom uit. Hals over kop verstopte ze die beide mannen op het dak van haar huis onder een hoop stro en de stadspolitie van Jericho stuurde ze met een kluitje in het riet: die man-

nen, wel, die zijn de vorige dag al met de donker de stad uitgegaan. Ze moesten heel hard lopen, wilden ze hen inhalen. U dekt: dus nu ver-raadt ze haar eigen stad. Zo'n vrouw als Rachab staat nergens voor. Dat lijkt zo, luister echter eens, wat ze nu tegen die beide Israëlitische soldaten zegt, als ze daar onder dat stro vandaan tevoorschijn komen. Dan hoort u wat de ware reden is die Rachab bezielde. Ze zegt: weet u waarom ik u geholpen heb? Hierom: ik weet dat de Heere God u dit land gegeven heeft en dan vertelt ze hoe al lang in Jericho is doorgedrongen het gerucht, dat de Heere God dit volk door de Rode Zee geleid heeft, zo maar, dwars door het water, en dat ze de machtige koningen van de Amorieten, Sihon en Og verslagen hebben en dat eigenlijk haar land al lang verloren is. Wie kan er nu tegen die machtige God van Israël op? Ja, en dan gaat ze een verbond met die beide mannen sluiten, ze zweren elkaar over en weer een eed. U moet zich dat eens voorstellen: een vrouw, die jarenlang in een klimaat geleefd had, waar eden niet golden, waar alle beloften gebroken werden en trouw een onbekende zaak was, die vrouw gaat met deze mannen een verbond sluiten. Zij belooft dat ze hen niet verraden zal en ze veilig de stad zal uitloodsen. En zij zweren, dat haar leven en dat van haar ouders gespaard zal blijven, als de grote katas-trophe over de stad Jericho komt. En als teken zal ze dat rode koord van haar beroep uit het venster van haar huis moeten hangen. Dan kunnen de Israëlieten zien, waar ze woont.

Nu denk ik aan wat ik aan het begin zei: En zij bond het scharlaken koord aan het venster, zegt onze tekst. Wat kreeg dat koord voor haar nu een andere betekenis. Het werd voor haar nu de reddingslijn, waaraan ze zich vastklampte bij de komende ondergang van haar stad. Ja, en wat heeft deze geschiedenis ons nu veel te zeggen! U ziet hier zo maar wat gelóóf is. Wat wist deze vrouw weinig van de Heere God. Ze wist alleen, dat Hij dat volk Israël zo maar dwars door de Rode Zee geleid had en het geholpen had een paar machtige koningen te verslaan. Je kon bij wijze van spreken haar kennis van de Heere God op een stuivertje schrijven. En toch: wat heeft dat beetje, dat ze van God wist, in deze vrouw een krachtig geloof gewerkt. Geloven: dat is maar niet een stelletje waarheden aannemen, die een ander aanneemt. Neen, geloof is een levende kracht in het leven van een mens. Iemand heeft eens gezegd: geloven is God voor een waarachtig man houden. Nu, dát deed deze vrouw. Ze hield de Heere God voor een waarachtig man. Als die God met dat volk is, daar achter staat, nu, dan wordt ze behouden in de komende katas-trophe, als zij zich aan deze God overgeeft.

Alles sprak tegen het geloof van deze vrouw in. Jericho had onnoemelijk sterke muren. In de opgravingen zijn die te voorschijn gekomen. Je zou zeggen: die vallen nooit om. En op die muren stonden tot de tanden bewapende soldaten van de koning van Jericho. Als Rachab daarnaar keek, leek het eenvoudig onzinnig dat die Israëlieten ooit de kans kregen die stad in te nemen. Maar Rachab bond het scharlaken koord aan het venster. Zij keek niet naar die muren, niet naar die soldaten. Ze greep zich vast aan Gods beloften en daarvan was dat koord haar een teken en garantie. God staat voor zijn Woord, dat geloofde ze en daar verliet ze zich op.

Je ziet hier wat geloof is, je ziet hier ook wat genade is, vrije soevereine genade van de Heere God. Ach, dat woordje genade is voor velen van ons eigenlijk een afgesleten zaak. Zo iets als een dubbeltje dat al jaren in gebruik is en waar je nauwelijks aan kunt zien, wat er op staat. Het

is een woordje waar we bijna een beetje afkeer van krijgen, zo'n vroom woord, dat je zo gemakkelijk gebruikt. Maar voor Rachab was de zaak, die door dat woord aangeduid werd, kersvers. En deze geschiedenis helpt ons dat woord weer in zijn oorspronkelijke frisheid en evangelische kracht te gaan zien. Was dit geen vrije genade van de Heere God, dat deze vrouw als enige gespaard werd, doordat zij dat scharlaken koord uit het venster ging hangen? Moet u zich voorstellen: een vrouw met dit beroep en dit verleden, een zondares, die haar leven vergooid had in de zonde. Bovendien een kanaänitische, een lid van een volk dat door en door afgodisch was en dat straks onder de vloek van God zal vallen. En toch neemt God deze vrouw en verkiest haar en maakt haar straks tot een lid van zijn volk. Hij spaart uitgerekend deze vrouw en zo vaak onder zijn volk deze geschiedenis gelezen zal worden, zullen de Israëlieten horen dat Gods verkiezing deze vrouw uitkoos als demonstratie van zijn vrije genade. Eeuwen later zal de apostel Paulus het zo zeggen: het ligt niet aan degene die wil, ook niet aan degene die loopt, maar aan de ontferming van God. Nu, dat wordt hier realiteit.

Wat ligt daar ook voor u een machtig evangelie in deze geschiedenis! Wij denken soms, dat God ons niet kan vergeven. Wij hebben veel te zwarte bladzijden in ons levensboek, wij zijn wel zo mis geweest in het leven: neen, denken wij, voor mij is er geen vergeving, geen perspectief meer. Dacht u dat? Denkt u dan eens aan deze geschiedenis. Als God zich ontfermt over deze vrouw en haar in genade aanneemt, zou God dan geen vergeving voor u hebben? Ja, en ik kan u nog meer vertellen over deze vrouw. Als u het evangelie van Mattheüs eens leest, het eerste hoofdstuk, weet u wat u daar dan leest? Daar vindt u een lijst van mannen en vrouwen, die de voorouders van de Heere Jezus geweest zijn. En daar leest u teze Rachab zo maar bij. Stel u voor, de Verlosser van de wereld stamt van deze vrouw af. Zij is één van zijn grootouders, om het zo eens te zeggen. Wij nette, fatsoenlijke mensen, wij zouden ons verschrikkelijk schamen als wij zo'n grootmoeder hadden. We lieten vast de eerker nooit onze voorouderslijst aan een ander zien. We zijn daar alleen maar trots op, als we een of andere belangrijke meneer of mevrouw, of iemand van adel onder onze voorouders hebben. Nu, de Heere Jezus heeft zich daar geen ogenblik voor geschaamd. Hij komt er rond voor uit in dat evangelie van Mattheüs: die vrouw hoort onder mijn grootmoeders. De Heere Jezus wil daarmee zeggen: ik weet wel wat voor vlees ik in de kuip heb met die mannen en vrouwen, waarvoor Ik in de wereld gekomen ben. Ik weet heel goed dat het beslist geen heiligen zijn. Ik hoef daarvoor alleen maar naar mijn grootouders te kijken. En toch — en dat is het geweldige — toch geneer ik mij daar geen moment voor. Waarom ook? Voor zulke mensen ben Ik nu in de wereld gekomen. De Zoon des mensen, zegt Hij later tegen de tollenaar Zacheus — tollena-ren waren ook mensen waarvoor ieder zijn neus optrok — de Zoon des mensen is gekomen om te zoeken en zalig te maken, hetgeen verloren was. Nu, dat heeft Hij wel heel duidelijk laten zien door van zo'n grootmoeder af te stammen. Hij is in ons zondige vlees neergedaald om zo de zonde te overwinnen, in ons vlees.

Zij bond het scharlaken koord aan het venster. Dat was voor die Rachab een sprekend teken van haar geloof. Weet u wat het ook was? Het was voor haar ook een teken van haar hoop! Hoop doet leven, zeggen de mensen. Want hoop, dat is iets dat zich op de toekomst richt. Er zijn heel veel mensen die geen spier hoop voor het leven meer hebben. Dat hadden ze nog toen ze jong waren: ze hoopten op een gelukkig huwelijk of een goede positie, op een fijn leven. Wat

kwam er van terecht: niets. Hun huwelijk strandde op de vervalping van alle dag. Hun positie werd door de wreedheid van een ander, een collega, of een domheid van hen zelf, verknoeid. Hun leven werd verbitterd door keiharde tegenslagen. Daar ging al hun hoop, hun verwachting kapot aan. Hoop, kom me er niet om! Het leven is alleen maar triest, zonder perspectief. En wat zal deze Rachab zelf voor hoop op het leven gehad hebben? Misschien heeft ze als jong meisje nog wel idealen gehad, maar die zijn in haar harde beroep dan wel grondig de bodem ingeslagen.

En toch — nu zij de Heere God heeft leren kennen, nu heeft ze hoop. Ze hangt dat rode koord uit het venster. Ze knoopt het vast. Nu, dat was een teken van haar hoop. Hoop richt zich immers op de toekomst en is vol van verwachting. En zo hoort zij vast en zeker dat zij de komende katastrofe van Jericho overleven zal. Ze weet het zeker: als ze mocht twijfelen, dan hoeft ze maar even naar dat rode koord te kijken. Dan weet ze het weer zeker: ik word gespaard met mijn vader en mijn moeder, broers en zusters. Als straks de God van Israël de machtige muren van die stad laat neerklappen en alle andere burgers van Jericho zullen omkomen, wordt zij gespaard, vast en zeker.

Het christelijk geloof is vol van een levende hoop. We zijn, zegt de apostel Paulus zelfs, wedergeboren tot een levende hoop door de opstanding van Jezus Christus uit de doden. U hebt misschien helemaal geen hoop meer in uw leven. Hoop, mensen, waarop zal ik hopen? Voor mij is er geen enkel perspectief meer in het leven. U hebt misschien een kwaal, waarvan u weet dat u nooit meer beter wordt. U zag uw huwelijk reddeloos ten onder gaan. U had in uw jeugd misschien nog idealen maar nu geen een meer. U bent misschien verbitterd over de loop van zaken in de wereld. En toch — er is hoop. Want Jezus Christus is opgewekt uit de doden. Hij stond op tot het leven en Hij maakt dat er weer hoop voor de wereld is. Wat een toekomst! Al is ons leven misschien helemaal vastgelopen, als je op God vertrouwt en hoopt, dan weet je: en toch is er toekomst, perspectief, de toekomst is van God. Er is echt hoop voor de wereld: omdat achter de wereld God staat en Hij zijn machtig koninkrijk doet komen dwars door de ondergang van alles, was goddeloos en boos is in deze wereld, heen. Kent u dat versje niet: die hoop moet al ons leed verzachten, komt reisgenoten, het hoofd omhoog, voor hen die het heil des Heeren wachten, zijn bergen vlak en zeeën droog. Het rode koord een teken van geloof en hoop, ook van liefde.

Nu wil ik u toch nog een heel mooi verhaal vertellen over die Rachab. Het lijkt bijna een happy end van een film of van een sprookje. En toch is het dat niet. Het is honderd procent waar gebeurd. U moet dan weten: toen God Jericho deed ondergaan, bleef uitgerekend dat stukje muur, waarop Rachabs huis stond en waar ze met haar familie in schuilde, staan. En toen heeft zij, die kanaänitische vrouw, zich aangesloten bij het volk van God. Haar God had haar hoop niet beschaamd. Ja, en toen is nog het allermooiste gebeurd. Toen is zij getrouwd met Salmon, de zoon van Nahesson, de vorst van Juda. Stel u voor: deze vrouw die nooit waarachtige liefde gekend had, die altijd in de karikatuur van de liefde heeft geleefd, wier hele menszijn kapot was gemaakt in het leven, dat zij leidde, zij trouwde met één van de voornaamste Israëlieten, om het zo eens te zeggen met de kroonprins uit het huis van Juda. Die heeft zich kenmerkend ontfermd over deze vrouw met haar duister verleden. En ze hebben een kind gekregen ook. God heeft de schoot van deze vrouw, die jarenlang instrument van de zonde geweest was, geheiligd om één van de voorvaders van de Christus ter wereld te brengen. Zij, die zelf liefde bewezen had door te vechten voor het leven van die Israëlitische soldaten en van haar eigen familie, kreeg nu echte liefde terug. Geloof, hoop en liefde horen bij elkaar. Wie in geloof op God vertrouwt, ziet zich hersteld in zijn ware menszijn. En bij menszijn hoort liefde, bloedwarme liefde tot God en tot de naaste.

Een mooi verhaal vindt u niet, dat verhaal van het scharleken koord van Rachab? Ik heb het u met plezier verteld. Hebt u het ook een mooi verhaal gevonden? Fijn als dat zo is en vooral als u in dit verhaal God gehoord heeft, God die ook u zocht door dit verhaal. Die ook uw geloof zocht, uw hoop wilde wekken en op uw liefde een appèl deed. Wat een God, die God van het scharleken koord van Rachab!

Dankgebed:

Wij danken u, Heere dat wij een gedeelte van Uw Woord mochten overwegen. Vermeerder ons geloof. Geef ons in alle kruis en tegenspoed lijdzaamheid en volharding. Kom Uw kerk te hulp, verlos haar van alle overlast. Sterk alle zwakke en bedroefde harten. Zend ons Uw vrede door Jezus Christus onze Heere.

Amen.

Morgendienst voor de N.C.R.V.-microfoon op woensdag 29 september 1.1.

Enschede.

R. H. Bremmer

Ds. A. van der Ziel afgezet

Thans is het zo ver.

Na een moeizame procedure van meer dan twee jaar is ds Van der Ziel uit het ambt van dienaar des Woords van de Gereformeerde kerk van Groningen-Zuid ontzet. Dat is: de woestijn ingezonden. Althans door deze kerkeraad. De woestijn in. Want indien hier de sleutelen des hemelrijks naar het Woord Gods zouden zijn gehanteerd — hetgeen niet het geval is — dan betekent dit vonnis dat ds A. van der Ziel nergens ter wereld op enige kansel van de heilige, algemene, christelijke kerk het evangelie van onze Here Jezus Christus zou mogen verkondigen.

Maar deze 'tucht' is in strijd met de kerkenorde en bijzonder met de artikelen 76, 79 en 80: van een openbare GROVE zonde, der schorsing en afzetting waardig, was hier geen sprake.

In strijd ook — en dat is erger — met de belijdenis der Gereformeerde kerken. Immers met Zondag 31 van de heidelbergse catechismus die van deze tucht slechts gewaagt in verband met hen „die onder de christelijke naam een onchristelijke leer of leven voeren”. In strijd met artikel 29 van de nederlandse geloofsbelijdenis, die van de ware kerk zegt dat

zij de tucht gebruikt „om de zonden te straffen” en dat zij niet „aan zich zelf en haar ordinantiën meer macht en autoriteit toekent dan aan het Woord Gods”; en welke belijdenis in artikel 32 betuigt: „En daarom verwerpen wij alle menselijke vonden, en alle wetten, die men zou willen invoeren, om God te dienen en door deze de conciëntien te binden en te dwingen, in wat manier het zou mogen zijn.”

Voorts — dat is het ergste — deze 'tucht' is in strijd met het Woord Gods, dat in Galaten 1 : 9 zegt „Indien iemand een ander evangelie verkondigt, die is vervloekt.” Of: „Iedere geest, die belijdt dat Jezus Christus in het vlees gekomen is, is uit God, en iedere geest, die Jezus niet belijdt, is niet uit God”. I Joh. 4 : 3. En als Christus verkondigd wordt dan verblijdt de apostel zich daarover, zelfs al zou dat geschieden met de onzuivere bedoeling om hem de gevangenschap zwaar te maken. Philipp: 1 : 17, 18.

Bracht ds Van der Ziel „een ander evangelie”? Beleed en belijdt hij niet dat Jezus Christus in het vlees gekomen is?

Predikte hij niet Christus?

In strijd met de kerkorde; erger: in strijd met onze Gereformeerde belijdenis, met name over de kerk; het ergste: in strijd met Gods heilig Woord.

Daarom past op dit misbruik van de tucht in de kerk maar één antwoord: Zij is niet naar de wil van Christus.

Niemand vergisse zich in de situatie.

We staan opnieuw op de grens van kerk en sekte.

Niemand late zich leiden door vrees.

Hier is duidelijkheid alleen christelijk.

Men late ds Van der Ziel, noch degenen, die de afzetting van hun dienaar des Woords niet aanvaardden om des gewetens wil, niet los.

En ds Van der Ziel en de broeders vragen wij: laat ook ons niet los.

En onze bede gaat op tot de HEERE dat Hij ook degenen die rechtstreeks of zijdelings schuldig staan aan deze onkerkelijke tuchttoefening brenge tot inzicht van hetgeen zij, twintig jaar na de vrijmaking, in Gods Huis misdeden.

Hij behoede ons en Hij behoude ons.

De redactie.

Dreigende gevaren

III.

De binding aan de belijdenis — Schilder contra Hepp

Zoals we reeds eerder schreven is een van de gevaren welke de kerk steeds bedreigen het confessionalisme.

Dat is het kwaad dat men aan de belijdenis een betekenis, kracht en gezag toekent welke aan haar niet mogen worden toegekend. Men verheft dan de belijdenis soms bijna tot de hoogte van het Woord van God.

Naast het loslaten van de confessie is het confessionalisme een van de grote kwaden welke in de kerk kunnen optreden.

Prof. Schilder heeft zich over dit kwaad duidelijk uitgesproken in zijn uiteenzettingen over het karakter van de dogmatiek. Ik wil van wat hij zei hier een en ander mededelen.

In de bespreking daarvan houdt hij zich o.a. bezig met de opvattingen van Kuyper, Bavinck en Hepp dienaangaande. Omdat Schilder zijn eigen beschouwingen ontwikkelt in confrontatie met wat deze drie dogmatici betoogden, willen we eerst kort releveren wat deze over het typisch karakter van de dogmatiek opmerkten.

Kuyper omschreef deze als „dat deel der theologische wetenschap dat de ons geopenbaarde waarheid in de vorm van ons eigen bewustzijn uiteenzet.”

Schilder is het met deze definitie evenwel niet eens.

Vooreerst is z.i. het begrip bewustzijn wetenschappelijk niet scherp omgrensbaar. Maar bovendien — en dat is ernstiger kri-

तिक — moet tegen Kuyper worden opgemerkt, dat het juist tot de eigen, specifieke competentie van Gods openbaring zelf behoort dat zij tot ons komt in wat Kuyper de „vormen van ons bewustzijn” noemt! Wat Kuyper aan de dogmatiek opdraagt heeft God dus reeds zelf in zijn openbaring tot stand gebracht. Calvijn wees er op dat God zich in zijn openbaringswerkzaamheid gedraagt als een paedagoog en daarin vergeleken kan worden met een vader, een moeder, een baker in hun spreken tot kleine kinderen. God „accomodeert” zich namelijk in zijn openbaringsactiviteit aan de bevattingsvermogen van de mensen tot wie Hij zich richt. Wat Kuyper in deze omschrijving van de dogmatiek zegt is daarom in strijd met de efficacia (de krachtadigheid) van de openbaring en met haar antropomorfistisch (mensvormig) karakter. Calvijn herinnert met het oog op het spreken Gods steeds aan wat Mozes en, in navolging van hem, Paulus verklaarde, n.l. dat Gods Woord nabij de mensen is (Deut. 30 : 11-15, Rom. 10 : 6-11). De dogmatiek behoeft derhalve niet te doen wat de openbaring zelf reeds deed, namelijk het gieten van de openbaringsinhoud in de vormen van het menselijk bewustzijn.

Bavinck's definitie van de dogmatiek is een andere dan die van Kuyper. Hij omschrijft haar als het wetenschappelijk systeem der kennis Gods; dat is van die kennis welke God aangaande Zichzelf en aangaande alle schepselen, als staande in relatie tot Hem, in zijn Woord aan de kerk heeft geopenbaard.

Schilder heeft voor deze omschrijving veel meer waardering dan voor die van Kuyper.

Vooreerst blijft Bavinck in deze definitie trouw aan de gereformeerde opvatting dat de taak van de dogmatiek niet maar alleen omvat de wetenschappelijke verwerking van wat God omtrent Zichzelf, maar ook van alles wat Hij aangaande de schepselen, als tot Hem in relatie staande, heeft geopenbaard. Door de dogmatiek op deze wijze te definiëren heeft Bavinck voorts ook het niet denkbeeldige gevaar bezworen, dat de dogmatiek zich zou bezig houden met wat aan andere wetenschappen als b.v. kosmologie, antropologie, psychologie, rechtswetenschap enz. als taak is toegewezen. Bavinck wil immers in de dogmatiek de schepselen Gods alléén besproken zien *in hun relatie tot Hem*. Dat wil zeggen: de dogmatiek mag zich alleen bezig houden met wat God in zijn Woord aan de kerk over het door Hem geschapene heeft meegedeeld.

Door er in zijn definitie met nadruk op te wijzen dat het in de dogmatiek gaat om wat in het Woord Gods *aan de kerk* wordt geopenbaard houdt Bavinck daarbij ook rekening met het feit dat de Heilige Schrift zowel het *quantum* als de *methode* en het *gezichtspunt* van haar openbaringsinhouden en openbaringsacten laat afhangen van de *bedoeling* der openbaring. Deze bedoeling is het kennen van God, bepaaldelijk in het aangezicht van Jezus Christus. Bavinck honoreert zo in zijn omschrijving dat de Heilige Schrift een tendensgeschrift is. Of, nog concreter gezegd, dat de Openbaring zoals God die in de Heilige Schrift geeft een *christelijke* tendens bezit. Zo staat b.v. alles wat de Schrift omtrent de schepping van hemel en aarde meedeelt geheel in het perspectief van de mens en zijn taak en van de verlossing in Christus Jezus.

Maar Schilder heeft behalve waardering ook kritiek ten opzichte van Bavinck's definitie. Bavinck spreekt namelijk van de dogmatiek als van het systeem der kennis van God in zoverre die aan de kerk is geopenbaard.

In deze omschrijving wordt met geen woord gesproken over het dogma der kerk! En dat is naar Schilder's overtuiging een lacune. Bavinck had namelijk als taak van de dogmatiek moeten noemen het wetenschappelijk indenen en dogmatisch formuleren van die kennis Gods *in zoverre deze door de kerk is verstaan en in haar dogma werd geformuleerd*. Door dit niet te doen is bij Bavinck de dogmatiek niet zozeer het systeem van de kennis der dogmata, als wel van de kennis van God.

In Bavinck's definitie wordt de dogmatiek losgemaakt van het dogma. Volgens zijn omschrijving kan er een dogmatiek zijn zonder dat er van een dogma sprake is, komt de dogmatiek er vóór het dogma en wordt het dogma afhankelijk van de dogmatiek. Daarom moet men aan de dogmatiek niet zonder meer de taak opleggen van reproductie en systematisering der kennis Gods in zoverre deze geopenbaard is. Ongetwijfeld is de dogmatiek ook één van de vormen waarin dit geschiedt. En ze heeft zonder twijfel ook de taak dat te doen. Maar ze doet dat niet zonder meer. Haar arbeid begint namelijk niet bij de openbaring als zodanig, maar op dat punt van de door de openbaring zelf gelegde ontwikkelingsweg waar de kerk dat wat zij van die openbaring verstaan en aangenomen heeft, neerlegde in dogmatische uitspraken in de ruimste zin van het woord.

Prof. Hepp kwam met nog weer een andere definitie van de dogmatiek voor de dag. Hij omschreef haar namelijk als de reproductie van en de reflectie over de Schriftopenbaring in gebondenheid aan en in harmonie met het kerkelijk dogma.

In zijn brochure *Dreigende Deformatie I* spitte Hepp deze omschrijving nog als volgt toe: „En ook die waarheden der Schriftopenbaring, waaromtrent de kerk nog geen

confessionele uitspraak heeft gedaan, worden door de dogmatiek onder wetenschappelijke reflexie genomen onder het onvoorwaardelijke heding, dat de harmonie met het bestaande dogma op geen enkel punt wordt geschonden.

Vooraf tegen de omschrijving welke door Hepp werd voorgestaan heeft Schilder bezwaar. Het kan immers voorkomen dat de gebondenheid aan het kerkelijk dogma en de harmonie daarmee juist een *verhinderende* betekenen voor het genoemde reproduceren en reflecteren. Dogmata der kerk kunnen immers in concreto afwijken van de Heilige Schrift. En dan betekent harmonie met de kerkelijke dogma's *dis*harmonie met de Heilige Schrift.

Reeds op grond van deze overweging moet de definitie van dogmatiek zoals Hepp die gaf worden afgewezen. Maar daarvoor is nog een andere reden. De binding van de dogmatiek aan het dogma der kerk zoals Hepp die wil leidt namelijk tot een berustende aanvaarding van de, in eerster instantie onvermijdelijke, noodzaak van het bestaan van een Gereformeerde naast een Lutherse en een Rooms-katholieke dogmatiek, alsmede van de noodzaak van de onderlinge strijd daartussen als een feitelijk gegeven dat voorshands onontkoombaar is. Zo lang immers die kerken zelf haar onderscheiden dogmata onveranderd handhaven blijven ook de genoemde dogmatieken noodzakelijkerwijs náást elkaar voortbestaan.

Een noodzakelijke consequentie van de binding van de dogmatiek aan de confessie zoals Hepp die verdedigde is voorts deze dat de kerken de noodzakelijke voorlichtingsdienst welke de dogmatiek haar moet bieden aan banden leggen. Van deze binding is daarbij ook dit nog een kwade vrucht dat het streven naar een voor alle christenen aanvaardbare dogmatiek daardoor ernstig wordt geremd, omdat dat door de door Hepp gewilde binding aan de confessie afhankelijk wordt gemaakt van de gang van het kerkelijke leven en van het al of niet vasthouden door de onderscheidene kerken van de eigen dogmata en, eventueel, van de eigen theologoumena. Als men evenwel de dogmatiek omschrijft als de wetenschap die de dogmata der kerk tot object heeft, deze reproduceert en daarover reflecteert *in gebondenheid aan de Schriftopenbaring*, dan is de weg naar een voor alle christenen aanvaardbare dogmatiek een korte en wordt deze niet van onderscheidene kanten door een kerkelijke slagboom afgezet.

Schilder wijst er dan met alle nadruk op dat de dogmatiek een *kritische* taak heeft ten opzichte van het dogma, van de confessie der kerk.

Deze kritische functie betekent evenwel niet dat naar zijn overtuiging deze theologische wetenschap zou zijn aangewezen op de zogenaamde „neutrale theoloog" als dogmaticus. Dogmatiek mag nooit worden opgevat als een refererende en neutrale wetenschap. Dat is zelfs de symboliek niet! Hoeveel te minder de dogmatiek. De taak van de dogmatiek is niet het weergeven van de dogmata waarmee zij zich bezig houdt en zelfs niet het onderling vergelijken daarvan met het doel een voorkeurstem te geven aan het een of ander dogma of aan een of ander complex dogma's. Neen, de dogmaticus moet beginnen met het behandelen van de dogmata van de kerk waartoe hij behoort en hij moet daarvan uitgaan. Hij brengt bij zijn dogmatische arbeid eigen dogmatisch standpunt mee en laat dit daarin tot gelding komen.

Deze aan alle dogmatische bezinning voorafgaande binding betekent evenwel allerm minst een verandering, laat staan een verbod om kritisch met die confessie werkzaam te zijn en evenmin dat de dogmaticus niet ten volle de vrijheid zou hebben om te streven naar

TE BERDE

Een citaat uit „Trouw" d.d. 16 oktober j.l. „In dezelfde week, waarin zij die politiek belangstelling hebben, volledig aan hun trekken konden komen, werden we op de tv geconfronteerd met de eerste van een serie uitzendingen waarin gepoogd zal worden in beeld en woord een indruk te geven van de werking van de democratie in Nederland.

Met andere woorden: Leeft die democratie in ons volk? Heeft men kennis en begrip van een aantal of enkele zaken die wij onder de naam „democratie" samenvatten? Weet de burger of burgeres nu zoveel van het staatkundig, politiek en maatschappelijk gebeuren, dat hij en zij daarover niet alleen moeten oordelen door hun stem uit te brengen maar dat ook werkelijk kunnen? Laten we maar dadelijk zeggen, dat uit de antwoorden die door een aantal Nederlanders aan tv-reporters werd gegeven een ontstellende onwetendheid bleek. De mensen stonden — het was de derde dinsdag in september — langs de weg geschaard in afwachting van de komst van de koningin, die op weg was naar de Ridderzaal.

De vragen bewogen zich op dat terrein. Men vroeg wat Prinsjesdag nu eigenlijk was. Er werd ook gevraagd één of meer kamerleden te noemen. Het waren de antwoorden op deze laatste vraag waaruit onkunde en hoegenaamd geen kennis pijnlijk bleken. Tot meer dan twee of hoogstens drie namen kwam men niet. Maar aangezien hierbij telkens de naam (van minister) Luns opdook, bleek dat men zich nooit gerealiseerd had wat in ons land nu eigenlijk een kamerlid en een minister is. Men haalde die functies eenvoudig door elkaar. Tenminste zo teleurstellend was uiteraard ook, dat mensen die toch om de vier jaar hun eigen vertegenwoordigers mogen kiezen, niet meer dan twee of drie namen wisten te noemen van volksvertegenwoordigers. Dit was, vertelde samensteller dr N. Cramer, een bekend feit. De Nederlanders kennen, is uit een onderzoek gebleken, hoogstens twee kamerleden van naam. En ze weten weinig of niets van democratie. De democratie kan ook ten onder gaan omdat een volk er geen kennis van draagt en er alle belangstelling voor verloren heeft. En dat moeten zich de politieke partijen in 't bijzonder aantrekken".

Een wat lang citaat. Maar nuttig om te lezen wat de feiten betreft.

Een enkele opmerking moge erbij gaan. Ter verdediging van de ondervraagden.

In de eerste plaats „democratie" is op zich zelf nog een lege zaak. Onder onze democratische gewoonten en instellingen is de werkelijke invloed van het volk op de gang van zaken vrijwel nihil. De partijbesturen beslissen praktisch welke mensen er wel of niet op de candidatenlijsten komen. Je moet al een sterk georganiseerde actie voeren, wil je werkelijk enige invloed daarop hebben.

De geringe belangstelling voor het werk van het parlement, daarin uitkomend dat men maar enkele namen van kamerleden kent, vindt voor een deel ongetwijfeld zijn oorzaak in het feit dat het in het parlement meestal een zeer saaie boel is. De gewoonte zo veel afspraken te maken bij het samenstellen van een kabinet maakt de zaak van te voren morsdood en bevordert niet de belangstelling voor het debat. Waarom zou men ook? Het is toch allemaal van te voren bekosttoofd.

In de derde plaats: we kiezen niet onze eigen vertegenwoordigers. We stemmen op partijen. Ongelukkig genoeg. Een stelsel waarbij meer de nadruk zou vallen op de personen, een soort veredeld districtenstelsel zou de belangstelling direct doen stijgen. Door zo iemand weet men zich vertegenwoordigd.

In de vierde plaats: de kranten schieten ernstig te kort in het geven van de kamerverlagen. Trouw is al heel slecht. Je leest niet wat de kamerleden gezegd hebben, maar wat de heren journalisten ervan vinden. Van de kranten die ik lees is alleen de N.R.C. een uitzondering. In feite is de wijze van verslaggeving een belediging voor de lezers.

Tenslotte: politieke partijen doen vaak het tegenovergestelde van wat ze beloven bij de verkiezingen. Bruins Slot en de Nieuw Guineakwestie is daarvan een schoolvoorbeeld.

A.

een christelijke dogmatiek welke de conflicten tussen de met elkaar strijdende dogma's en dogmatieken te boven komt, en tegelijk ook de belijders van de onderscheidene dogma's helpt in het daarbovenuit komen.

De binding van de dogmaticus aan de confessie is naar haar typische aard voor-wetenschappelijk en vrijwillig. Bij deze binding blijft de dogmaticus als man van wetenschap evenwel veel vrijer staan ten opzichte van de door hem aanvaarde dogma's dan wanneer hij dogmatiek zou moeten bedrijven op heppiaanse manier. Dat wil zeggen: wanneer hij als dogmaticus niets anders mag doen dan het reproduceren van en het reflecteren over de Schriftopenbaring in gebondenheid aan en in harmonie met het kerkelijk dogma. Tegenover de opvatting van Hepp moet steeds onwrikbaar worden vastgehouden dat de dogmaticus in laatste instantie niet aan het dogma of aan enig kerkelijk symbool maar aan de Heilige Schrift gebonden is.

Uit wat Schilder schreef is z.i. duidelijk dat de kritische functie welke naar gereformeerde opvatting aan de dogmatiek moet worden toegekend niet maar alleen als *geoorloofd*, maar ook als *noodzakelijk* en *onmisbaar*, ja, zelfs als *essentiëel* moet worden beschouwd. De kerk heeft immers de waarheid der Schriftopenbaring nog nooit uitgeput en zal die ook nimmer uitputten. Bovendien was de kerk nooit vrij van de zonde en haar gevolgen en zal daar ook nimmer vrij van worden. En omdat het met de kerk zó staat zal en moet de reflectie over en de reproductie van het dogma juist door de binding aan de Schriftopenbaring geprikkeld worden tot een kritisch staan tegenover dogma en belijdenis.

Het spreekt vanzelf — het zij nog eens ten overvloede gezegd — dat daarbij dat wat gezegd werd over de voor-wetenschappelijke en vrijwillige binding aan de confessie der kerk blijft gelden. De dogmaticus heeft als gelovige ook in zijn wetenschappelijke arbeid van de dogmata van zijn kerk uit te gaan. Maar deze binding sluit niet uit doch impliceert juist dat tot de taak van de dogmaticus niet alleen de *reproductie*, de *analyse*, de *documentatie* en *argumentatie* van de dogmata maar ook en vooral de *kritiek* daarop moet gerekend worden. En „als de dogmaticus de lijn van de Heilige Schrift volgt, ook al zou hem dat kritisch tegenover een bepaald dogma plaatsen, verlaat hij de kerkelijke lijn evenmin als een andere kerkreformateur, doch zet hij die voort en brengt hij ze verder in reformatorische zin.”

Op grond van deze en andere overwegingen definieert Schilder ten slotte de dogmatiek als „de wetenschap die in onderworpenheid aan de inhoud en het doel van de Heilige Schrift de problemen der kerkelijk-theologische dogmata rangschikt en systematisch behandelt in een *sympathetisch-kritische* reproductie van de inhoud der in de lijn der oecumenische symbolen vastgestelde dogmata.”³⁰⁾

Wanneer we ten slotte alles wat we releveerden nog eens overwegen komt voor ons tweërlei soort binding aan de confessie scherp tegenover elkaar te staan. Namelijk, enerzijds, die welke door prof. Hepp werd verdedigd en anderzijds die welke door prof. Schilder werd voorgestaan.

Prof. Hepp propageerde een binding aan de confessie welke zich uitstrekt tot alle woorden, uitdrukkingen, bewijsvoeringen en elke kritiek op de confessie in feite a priori uitsluit. Zij impliceert een volmaaktheid van de belijdenis welke zij in deze bedeling nooit bereikt. Zij is in wezen die welke de Rooms-Katholieke Kerk met haar leer van de onveranderlijkheid van haar dogma voorstaat. Zij is principiëel confessionalistisch en daarom ook wezenlijk deformatorisch.

Daartegenover verdedigde prof. Schilder een binding aan de belijdenis welke in con-

creto ernst maakt met het feit dat een kerkelijke confessie naar haar typische aard altijd een feilbaar menselijk geschrift is, een steeds gebrekkige reproductie van de waarheid welke ons in de Schrift is geopenbaard en die daarom examinabel en revisibel is aan de Heilige Schrift en dus ook permanent kritisch moet worden overwogen. Door deze binding te leren beleed Schilder zijn geloof dat de kerk ook in haar belijdend spreken nooit vrij is van de zonde en haar gevolgen en dat de Heilige Geest haar steeds verder wil leiden in de kennis der waarheid. Daarmee honoreerde hij tevens de opdracht dat de kerk steeds door ge-re-formeerd moet worden en bleef hij in de lijn van de grote reformatie uit de zestiende eeuw — en evenzo in die van Kuiper en Bavinck — en was hij ook in zijn visie op de confessie speciaal omdat hij de dogmaticus de opdracht toewijst te streven naar een voor alle gelovigen aanvaardbare dogmatiek, voluit oecumenisch.

C. V.

³⁰⁾ Zie *Kompendium Dogmatiek*, Deel I, blz. 8-13. Kamphuis schreef eens, de definities van de dogmatiek van Kuiper, Bavinck en Hepp met die van Schilder vergelijkend, „dat Schilder van deze vier dogmatici de enige is, die met evenzoveel woorden als recht en roeping voor de dogmaticus vastlegt de *arbeid der kritiek*. Bij Kuiper en Bavinck is recht en roeping der kritiek nog per consequentiam uit hun definitie af

te leiden maar met Hepp is hier zelfs een scherpe controverse op te merken. Want wanneer wij de omschrijving van de wetenschap der dogmatiek, zoals wij die bij de laatstgenoemde aantreffen, overwegen, dan wordt duidelijk dat deze dogmaticus zich in het garen van het confessionalisme verstrikt heeft. Immers de reproductie van, zowel als de reflectie over de Schriftopenbaring zal altijd geschieden moeten z.i. in gebondenheid aan en in harmonie met het kerkelijk dogma. Maar — confessionalisme is niets anders dan de caricatuur van confessionele trouw! Want de confessie zelf heeft de christelijke roeping tot kritiek ook tegenover *haarzelf* uitgesproken in art. 7 der N.G.B.” Terecht sprak Kamphuis met het oog op Schilder's eis aan de dogmaticus het dogma *critisch* te behandelen dat deze daardoor „de vrijheid van de christenmens” heeft beleden. *Almanak* van F.Q.I., blz. 75.

De gereformeerde visie op de arbeid van de exegeze der Heilige Schrift in zijn verhouding tot de belijdenis der kerk omschreef F. W. Groshede eens aldus: „De exegeze heeft te zijn Selbstzweck. Met het dogma als zodanig heeft zij niets te maken, al kan en mag geen exegeet zijn dogma zich uit het hoofd zetten. De exegeze heeft tot taak te trachten, wat er staat, zo duidelijk mogelijk te verklaren. En het gevolg van deze wijze van arbeiden zal zijn dat ook de dogmatiek er vele vruchten van plukt. Richt de exegeze zich uitsluitend naar het bestaande dogma dan blijft de dogmatiek noodzakelijk op hetzelfde peil; werkt ze, alsof de dogmatiek haar niet aanging, dan biedt ze aan de dogmatiek nieuwe stof, die kan worden verwerkt... De exegeze is metterdaad vrij van het dogma. Het dogma bindt slechts, omdat en zolang men het grondacht op de Schrift en daarom ook moet elke uitlegger exegetiseren, alsof het dogma geen dogma was. Dat scheidt ons van Rome.” *Nieuw-Testamentische exegeze*, blz. 27/8.

Zo was het ook nog eens een keer

II

Heeft het duitse volk de oorlog gewild?

Deze vraag beantwoord ik ontkenkend.

Zowel bij de bezetting van Oostenrijk in het voorjaar van 1938 als gedurende de Sudetencrisis in het najaar, en ook gedurende de laatste weken voordat de oorlog in Polen op vrijdag 1 september begon, hield het duitse volk de adem in. Voor een oorlog had het angst. Al werden er soms meetings gehouden waar het gehoor werd opgezweept en alles zeer tot het voeren van een oorlog bereid leek: de hysterie die daar werd gekweekt was de hysterie der angstigen. Van een stemming als in 1914, toen de soldaten met een roesje op het geweer naar het front gingen: „Siegreich wollen wir Frankreich schlagen!” was geen sprake. Toen het in 1938 met een sissert af liep haalde het volk verzuimd adem. En de toejuichingen die Neville Chamberlain in Godesberg in september 1938 ten deel vielen hebben de partijbonzen zichtbaar geërgerd. Toen in 1939 Hitler in zijn rijksdagrede op die vrijdagmorgen verklaarde dat elke poolse bom met een duitse zou vergolden worden, een rede die per radio werd uitgezonden, lag er toen de mensen op straat kwamen, een drukkende stilte. Toen op zondag 3 september bekend werd dat Frankrijk en Engeland de oorlog verklaard hadden werd door menigeen gezegd: dat is een verloren oorlog. De twijfel aan de uiteindelijke overwinning heeft het duitse volk de hele oorlog begeleid. Achter Engeland zag men van het begin af aan evenals in de eerste wereldoorlog Amerika opdoemen met zijn immense hulpbronnen en militaire macht. Zelfs de successen in Polen, in Scandinavië, Holland, België en Frankrijk brachten het volk niet in een overwinningsoes. De enigen, die enthousiast waren, waren de pers en de radio, en de mensen van de partij. Toen de duitse troepen Rusland binnenrukten en daar geweldige successen boekten, konden ook deze successen innerlijke twijfel niet weg te nemen. En toen in de winter van 1941 de offensieven voor Moskou door de russische tegenstand, de koude en de sneeuw vastliepen meldden de twijfels zich pas recht. Na de intrede van Amerika in de oorlog, na Pearl Harbour, is die twijfel nooit meer geweken. Wie de stemming van het duitse volk en zijn oorlogszucht meet aan wat de propagandaminister in de bladen en de radio ten beste gaf, legt een verkeerde maatstaf aan en gaat bij de duivel te bicht.

Niet alleen dat aan de uiteindelijke overwinning werd getwijfeld, door talloos velen werd op een uiteindelijk nederlaag gehoopt: dat — zo

begreep men — was de enige manier om van Hitler te worden verlost. Men had liever „ein Ende mit Schrecken” dan „ein Schrecken ohne Ende”, liever een eind me verschrikking dan een verschrikking zonder eind.

Zo zijn mijn ervaringen.

Niet slechts in Emlichhelm en het graafschap Bentheim. Ik heb ook in de oorlog veel in Duitsland gereisd en mijn oor te luisteren gelegd.

Twee van mijn vele ervaringen wil ik vertellen.

In februari 1940 werden duitse troepen, cavalerie, in het Graafschap gestationeerd. Ook in Emlichheim. In de pastorie kregen we inkwartiering. Een ritmeester Von Bülow, kleinzoon van de vroegere rijkskanselier Von Bülow, met zijn oppasser. Die cavalerie had in Polen gevochten en kwam nu in het Westen „uitrusten”. Wij begrepen beter. Zij kwamen voor de komende veldtocht naar Holland. Gelijk ook op de tiende mei bleek. Na de veldtocht in Holland kwamen ze op een zondag terug. De oppasser meldde zich aan de pastorie. Mijn vrouw — ik was niet thuis — deelde hem mee dat noch hij noch zijn chef welkom waren. Zij weigerde dus kwartier te geven. Na mijn thuiskomst heb ik de officier opgezocht. De man bleek begrip te hebben. „Maar”, zo zei hij, „u zoudt, Herr Pastor, als hollanders door deze weigering wel eens in moeilijkheden kunnen komen. Als dit bekend wordt... Maar dat moeten we voorkomen. Aan de oppasser heb ik het zwijgen reeds opgelegd. En staat u mij toe, u en uw vrouw vanavond een bezoek te brengen. Dan is de zaak naar buiten gedekt.”

Zo gebeurde.

En op dat bezoek heeft deze duitse officier onverhopen zijn afkeer uitgesproken van de veldtocht in Holland, in het Westen en heel de nazi-bende. En toen ik hem daarop vroeg wat hij dan dacht van al wat de heer Goebbels over dat alles ten beste had gegeven, antwoordde hij: „Ach, dominee, dat is allemaal leugen en bedrog, het arme volk moet in de waan worden gebracht dat voor deze heilige zaak geen offer te groot is.”

Voor die „heilige zaak”, is deze officier later in Rusland gevallen...

Dát was er in het nationaal-socialistische Duitsland óók.

Een tweede ervaring.

Het was vlak na de terugtocht van de engelsen bij Duinkerken.

Ik reisde van Düsseldorf naar huis. Daar had ik voor Hollanders uit de wijde omtrek op een doordeweekse avond gepreekt. In Bentheim was de trein overvol. De conducteur drukte mij in een coupé eerste klas, waar ik terecht kwam on-

der een aantal hogere officieren, onder wie één generaal, compleet met monocle. Ik dook achter een krant, doch las niet, maar luisterde. Dat stond ook in de coupé: Feind hört mit. Het gesprek van de heren kwam op Duinkerken. Een van hen maakte de opmerking, dat de engelsen dáár hun oorlog al verloren hadden. Waarop een ander zo langs z'n neus weg zei: Dat is de vraag. Duinkerken kon wel eens een Wendepunt, een keerpunt zijn. Die terugtocht is een ongelofelijke prestatie geweest. Het kón wel eens zijn dat hier de slag aan de Marne bereikt is... Zoals men weet is daar in de eerste wereldoorlog de opmars van de duitse legers tot staan gekomen, de loopgravenoorlog begon.

Het dagelijks leven

Over het dagelijks leven in het nazistische Duitsland had men, dunkt mij, een totaal verkeerde voorstelling. Toen ik in het voorjaar van 1936 het beroep naar Emlichheim ontving en aannamen waren er mensen, die dachten dat dat voor een dominee gelijk stond met een poging tot zelfmoord. Van de risico's die de aanneming van dat beroep met zich bracht was ik me bewust. Alleen — de werkelijkheid bleek later anders dan ik me had voorgesteld. Maar dat beroep, zo stond voor mij en mijn vrouw de zaak, moest ik aannemen. Dat we geen kinderen hadden maakte bovendien de beslissing gemakkelijker.

In de dagen na de aanneming van het beroep kreeg ik bezoek. Van een broeder uit het Groningse. Die kwam eens kijken naar de man, die het gewaagd had dat beroep aan te nemen. Het betekende, zo dacht hij, terstond concentratiekamp voor een dominee, die trouw was. In het gesprek bleek was hij onder „trouw” verstand: het organiseren van een politiek, anti-revolutionair verzet. Toen ik hem daarop vertelde, dat daarvan niets in mijn beroepsbrief stond en dat ik ook dergelijke voornemens niet koesterde, viel ik onmiddellijk uit de politieke heldenrol, die hij mij had toegedacht en nam deze bête (dat bête is voor 100% gemeend) broeder, thans reeds lang overleden, tamelijk koel afscheid. Er waren meer van die mensen, die óf in mij een held zagen óf probeerden mij bang te maken. Het een was niet waar, het ander dwaasheid. Gelukkig kreeg ik ook bemoedigende brieven. Van m'n voorganger ds. J. E. Goudappel, van prof. Vollenhoven, van broeder A. Janse. Zelf was ik vol goede moed. Het ging om de dienst in een gemeente van Christus die in zeer moeilijke omstandigheden verkeerde. En ik heb toen vaak moed geschept uit het slot van de Handelingen der apostelen, waar verteld wordt van Paulus' eerste gevangenschap in Rome: hij „ontving allen, die tot hem kwamen, predikende het Koninkrijk Gods, en onderricht gevende aangaande de Here Jezus Christus met alle vrijmoedigheid, ONVERHINDERD.” Hand. 28 : 30, 31. Het werd mijn afscheidstekst in Nes en in Wierum.

In Emlichheim deed ik na bevestigd te zijn door ds. J. E. Goudappel intrede met Hand. 2 : 36: „Zo wete dan zeker het ganse huis Israëls dat God Hem en tot Heer en tot Christus gemaakt heeft, namelijk deze Jezus, die gij gekruisigd hebt.”

Prediking en de actualiteit

Hier wil ik iets zeggen over de actualiteit van het Woord Gods. Sterk heb ik daar ondervonden dat wij in de prediking het Woord Gods niet aktueel behoeven te maken, maar dat het aktueel IS. Dat ondervond ik reeds terstond bij die intrepreek. De titels die hier aan de Here Jezus gegeven worden, waren óf dezelfde als die van de Romeinse keizer die óf als de kyrios, de Heer (zie Hand. 25 : 26) of als Sootèr, als Redder en Heiland werd begroet. Maar de Bijbel zegt alleen Jezus is Kyrios en Sootèr, Hij alleen de Christus, en heeft een Naam ontvangen, die boven alle Naam is opdat in de Naam van Jezus zich zou buigen alle knie... Phil. 2. Men behoefde in zo'n preek na vergelijking met de Romeinse keizercultus, er heus niet bij te zeggen: „en Hitler is het niet...”. De ouderlingen zeiden eens na een preek waarin ik wat erg duidelijk was geweest: „Dominee, dat broekt ja garnich, da' begriep't 't volk zo wel”. Reeds de simpele voorlezing van de Schrift kon soms een diepe stilte doen vallen in de kerk. Ik herinner mij hoe ik eens Psalm 37 voorlas, het slot: „Ik zag een goddeloze, een geweldenaar, die zich uitbreidde als een geweldige woekerplant; toen iemand voorbij ging, zie, hij was niet meer, ik zocht hem, maar hij was niet te vinden.” Dat behoefde daar en toen geen nadere toelichting. Evenmin als wat er op volgt: „Sla de vrome gade en zie op de oprechte, want de man des vredes heeft nakroost; maar de over-

tredders worden tezamen verdelgd, het nakroost van de goddelozen wordt uigeroeid...”. Zulk voorlezen van de Bijbel was een feest. Hoe heb ik toen begrepen wat er staat in Openbaring 1 : 3: „Zalig, hij die vóórleest, en zij, die horen de woorden der profetie en bewaren, hetgeen daarin geschreven staat, want de tijd is nabij”.

Niet minder aktueel was onze oude belijdenis. Ik denk aan Zondag 11 over de naam Jezus: „en dat bij niemand anders enig heil te zoeken of te vinden is.”

En dan de psalmen in die prachtige berijming van Jorissen. Ik heb in het nederlands nooit het vierde vers van Psalm 1 laten zingen, van die „mensen, die, met vaste gang nog wel, het pad der deugd betreden”. Maar die duitse berijming!

Des Frommen Weg zum Himmel ganz gewandt
geht einfach fort, steht unter Gottes Hand.
Gott blickt herab auf ihn mit Wohlgefallen,
Schützt seinen Tritt und lässt ihn sicher wallen.
Allein der Weg, der den Gottlosen führt
weicht immer af bis er sich ganz verliert...³⁾

Prachtig dat laatste beeld: een breed zandpad op de heide, het wordt steeds smaller en ergens houdt het zo maar op. Straks is de goddeloze spoorloos...

Ik denk aan die prachtige berijming van Psalm 93 van Vader Blumhardt:

König ist der Herr und schön geschmücket
mit dem Kleid der Herrlichkeit;
alles sich vor seiner Stärke bückt
in den Welten weit und breit.
Mächtig hat ein Reich er angefangen,
das in ew'ger Herrlichkeit wird prangen
bis es, seiner Klarheit voll,
nun und nimmer wanken soll.

En het derde couplet:

Wasserwogen hoch im Meere steigen,
greulich braust es in der See;
doch der Herr wird sich als Sieger zeigen
grösser ist Er in der Höh'
Herr, dein Wort ist eine rechte Lehre
Heiligkeit ist deines Hauses Ehre,
und es währet für und für
strahlend deines Hauses Zier.⁴⁾

De gemeente

De Emlichheimer gemeente was volstrekt anti-nationaalsocialistisch. De bevolking van het Graafschap is over het algemeen conservatief en niet zo erg geneigd warm te lopen voor wat nieuw is. Daar komt bij dat de geest van het oude Pruisen daar nooit zoveel vat op de mensen gehad heeft. Men beschouwde daar in het hannoverse de Pruisen altijd nog een beetje als indringers en zichzelf een beetje als bezet gebied. In de jaren zestig van de vorige eeuw hadden de Pruisen onder Bismarck de laatste koning van Hannover van de troon gelopen en dat zat menige Hannoveraan nog altijd dwars. Echt Duits nationalisme moest men bij het volk van de Graafschap niet zoeken. Socialisme in dat overwegend agrarisch gebied ook niet. Het nationaalsocialisme sloeg er eigenlijk vooral aan bij de import. Maar na de machtovername door Hitler moest men zich wel schikken in het feit dat de Radau-Partei, de Herriepartij, aan het bewind was gekomen. Hoe dat soms toeging, bleek in een debat in de dorpsgemeenteraad. De burgemeester las een oekase voor waarin van hogerhand werd bevolen dat de eerste mei als nationaalsocialistische feestdag van de arbeid moest worden gevierd. De raad moest voor een passende versiering van de straten zorg dragen. Iemand stelde voor dat de straten zouden versierd worden met jong berkengroen. Een der raadsheren, een zekere heer Freese (van hem is de benaming „Radau-Partei”) tekende daartegen protest aan: „Als voorzitter van de vereniging voor natuurbescherming moet ik tegen vernieling van onze berkenbosjes protesteren”. Er viel een stilte. Niemand zei iets. Totdat een ander, een heer Stokman, hereboer en directeur van de melkfabriek, geheid hannoveraan en nog geheider tegenstander van Hitler en consorten, zonder een spier van zijn gezicht te vertrekken, bijna doornerstig opmerkte: „Ach, mijn beste heer Freese, de natuur heeft voor deze Grote Zaak ook begrip...”

Maar dat in onze gemeente, gelijk ook in de andere kerken van het Graafschap, het nationaal-

³⁾ Gezongen op dezelfde melodie als onze Psalm 1.

⁴⁾ Gezongen op de melodie van „Hallelujah, eeuwig dank en ere”.

socialisme geen ingang vond, is wel vooral te danken geweest aan de jarenlange gereformeerde prediking. En hier wil ik nog iets anders noemen. Velen namen Hitler bij diens eerste optreden niet ernstig: dat zou wel weer overgaan. Niet alzo mijn voorganger ds. Goudappel. Die kende de geestelijke bodem van het duitse volk, de geest van het oude Pruisen, van Nietzsche, van een Ludendorff. In 1923 van Utrecht naar Emlichheim gekomen heeft hij het nationaalsocialistische en nihillistische nationaal-socialisme niet onderschat. Op tijd en vooral grondig met name de jeugd gewaarschuwd. Zoals ds. J. van Raalte deed in het naburige Laar. Bovendien kwam er lectuur uit Holland. Dat alles maakte dat in onze gemeente niemand — één uitzondering daargelaten — lid van de Partij was. Die ene man was een ambtenaartje. Zoals de volksmond het uitdrukte „een dwangvrijwilliger”. Ook waren de kinderen, op een hoog uitzonderlijk geval na, niet in de Hitlerjeugd. Anders stond het met de dwangorganisaties. Ondernemers en arbeiders werden eenvoudig ingelijfd bij het duitse arbeidsfront van dr. Ley. Zoals bij ons vandaag de ondernemers eenvoudig worden ingelijfd bij hun „-schappen”. Geen wonder dat behalve de roomsen en de rechtzinnige leden van de hervormde kerk, de oud-gereformeerden „verdacht” waren. De „Cockschen” (spreek uit: de Coockschen) stonden als tegenstanders van het regiem bekend. Zo was het en zo bleef het.

In het nationaalsocialistische Duitsland.

Een bête gemeente.

God vrezend volk.

Harten van goud.

Arbeidsdienst en leger

Wel gingen alle jongens uit de gemeente naar de arbeidsdienst. Daar was geen ontkomen aan. Maar de nationaalsocialistische scholing, die ze daar moesten ondergaan, heeft niets uitgewerkt. Geen enkele jongen is daar besmet. Dikwijls heb ik gedacht aan het woord van de Heiland in Markus 16: „Zij zullen op slangen en schorpioenen treden doch al is het dat zij iets dodelijks zullen drinken, het zal hun niet schaden.”

Niet anders was het met de militaire dienst. Soms zaten ze er mee. Eigenlijk zaten we er allemaal mee. Kan dat nog. In deze staat? Moesten ze dienst weigeren? Zich dood laten schieten? Ik heb de jongens dikwijls herinnerd aan de soldaten in dienst van de Romeinse keizers: en dat waren ook zulke lekkere jongens niet. Aan de soldaten, die tot Johannes de Doper kwamen: „Plundert niemand uit en perst niet af en weest tevreden met uw soldij”. Luk. 3 : 14. Moest ik opwekken tot dienstweigering? Waar kon ik dat vinden in het Nieuwe Testament? Vreest God, eert de koning! Toen de apostel dat schreef was die koning nationaal een vreemdeling, religieus een heiden. En hoe! Wel heb ik in meer dan één geval gezegd: leen je nooit voor het neerschieten van burgers, nooit voor acties tegen de Joden. Dat laatste werd ook nimmer gevraagd. Die „eer” bleef voorbehouden aan de S.S. Maar vrij durf ik zeggen dat van de jongens uit onze gemeente niemand met nationale trots de uniform heeft gedragen. Men ervoer de door Hitler ontketende oorlog als een straf van God.

Dat was er óók.

„Onverhinderd”

Over het geheel genomen heb ik in de jaren waarin ik in Duitsland werkte, ongehinderd mijn werk kunnen doen. Dat ik in 1936, drie jaar nadat Hitler aan de macht was gekomen en de naam van het toenmalige Duitsland in het buitenland al een behoorlijke deuk had gekregen, een beroep naar een duitse gemeente had aangenomen, verschaft mij een goed visitekaartje bij de instanties: „die nieuwe Cockse pastoor, die Hollander, was in elk geval niet 'deutschfeindlich’”. Dat was ook zo. Anti-nationaalsocialistisch was ik. Ik stond spoedig ook met Duitse mensen buiten de gemeente op goede voet. Met de hervormde collega's eveneens. Met een van hen, die mij op de dag van de intrede een hartelijke brief van welkom zond, werd het vriendschap. Toen hij later naar Hannover vertrok — waarover straks meer — ging de vriendschap over op zijn opvolger.

Spannend was het intussen altijd, omdat je nooit wist wat je boven het hoofd hing. Meerdere malen kwam ik met overheidsinstanties in aanraking. In Neuenhaus, Nordhorn of in Bentheim. Dat betrof dan kwesties als b.v. het gebruik van de Nederlandse taal in de kerkdiensten. Kort voor mijn komst was het gebruik van de Duitse taal in alle kerkelijk werk verplicht gesteld. Begrij-

pelijk: dat vergemakkelijkt de controle voor de Gestapo. Maar de gemeente, hoewel uit Duitsers bestaande, was zeer aan het nederlands gehecht. En het lukte in het begin gedaan te krijgen dat in de middagdiensten nederlands mocht worden gepreikt. Daarbij werd het feit dat een aantal nederlandse families tot de kerk behoorde uitgenodigd. Voordit was, hadden we dan 'n duitse dienst voor de hollanders, beide malen vulde hetzelfde publiek de kerk.

Soms deed een beroep op „ambt en plicht” bij zo'n kerkeraadsdeputatie bij de Landraad in Bentheim. De man was hard, stuurs en onverbidde-lijk. Totdat een van de ouderlingen, J. H. Kip, een wijs en schander man, zei: „Maar, mijnheer Rosenhagen, u bent toch onze Landraad?” Dat beroep op ambt en plicht deed wonderen. De man veranderde op slag.

Ook werd soms op een merkwaardige manier maar niet zonder succes een beroep op de belijdenis gedaan. De nazi's speelden graag de rol van de bestrijders van het bolschewisme en Hitler werd voorgesteld als de nieuwe St. George die de communistische draak met zijn lans had gedood. Uit hun mond was geen belediging zo erg als: „Communist”. De bovengenoemde Landraad voegde eens aan een onzer gemeenteleden toe: „Jelui, Cockschen, zijn allemaal communisten!” Prompt antwoordde de man: „Daar verzigt u zich, Herr Landraad. In de belijdenis van onze kerk wordt het communisme volkomen afgewezen”. Hij haalde zijn kerkboek uit de zak en las voor artikel 36 van de nederlandse geloofsbelijdenis: „En hierin verwerpen wij de wederopers al degenen, die de overheden en de magistraten verwerpen en de justitie omstoten willen, invoerende het communisme en verwarren de eerbaarheid, die God onder de mensen gesteld heeft”. Zo staat het nl. in de duitse tekst. Waar de nederlandse tekst heeft: „invoerende de gemeenschap der goederen”, daar staat in de duitse: „welche... den Communismus einführen wollen”.

De Landraad rukte de man het kerkboek uit de hand. Die er ook stel anderen bij en zei: „Het staat er! De Cockschen zijn tegen het Communisme”. Hij gaf het boekje terug en de Cocksche boer kon rustig zijn zaken afdoen.

Slechts tweemaal ben ik zelf met de Gestapo in aanraking geweest. Het liep met een waarschuwing af.

Eens was ik op het Landraadskantoor, waar een zekere dr. Buchholz mij vrij bars ontving na mijn vriendelijk: „Guten Morgen”. Het „Heil Hitler” is me ook bij die mensen nooit over de lippen gekomen. Op tamelijk stuurde toon vroeg hij me waarom de oudgereformeerden (zo heetten wij daar) zo afwijzend stonden tegenover de staat. Ik antwoordde dat die vraag op een vergissing berustte en dat wij goede en rustige burgers waren, dat onze mensen het de politie niet moeilijk maakten en dat onze mensen niet in de gevangenis zaten. Dat proefde hij! Zijn chef, de reeds eerder genoemde Landraad, een felle nazi, die ik maar niet noemden zal. Nu ja, zei hij, maar jullie zijn toch tegen het nationaal-socialisme? Dat stemde ik toe. En toen hij mij vroeg waarom wij niet meededen, antwoordde ik: dat verbiedt ons Gods Woord. Hij lachte mij uit: Dacht u nu werkelijk, zei hij, dat de grote God zich druk maakt over die kleine zaakjes die hier op aarde gebeuren? Toen begon deze doctor een lofrede op de Führer... en in de rede viel plotseling het woord: „deze van God gezondene...”. Waarop ik terstond inzele en zei: Maar, Herr Erretter, ik dacht dat God véél te groot was om zich te bemoeien met die kleinigheden, die hier in Duitsland gebeuren...”. Het werkte als een emmer water op een knappend vuurtje...

Maar bepaald moeite heb ik daar niet gehad. Terwijl ik toch mag zeggen dat mijn prediking en dienst in de gemeente en mijn optreden naar buiten niet dubbelzinnig zijn geweest. De gewone burgerlijke verplichtingen heb ik altijd waargenomen. Zo heb ik menig nachtelijk uur doorgebracht op straat. Altijd met een van de hervormde collega's. Beiden gewapend met een hoorn. Als er bommen zouden vallen moesten we blazen. Het is nooit voorgekomen dat we de bazuin geblazen hebben in Emlichheim. Wel bliezen we allebei de bazuin in Sion.

Achteraf is het duidelijk geworden hoe het kwam dat ik betrekkelijk weinig moeite heb gehad. Dat was te danken aan... de postdirecteur. De man leek anders gevaarlijk genoeg. Hij was lid van de S.S. En daarom bij de niet zo talrijke S.A.-mannen in het dorp gehaat. Want die twee

hadden elkaar zo lief als kat en hond. Intussen was november 1938 vriendelijk dat deze S.S.-man in het dorp, die door de S.A. waren getyranniseerd in de beruchte „Kristalnacht”. De S.A.'s staken hun boosheid daarover niet onder stoelen of banken. Tegen mij deed hij stoer. We passeerden elkaar met „Goeden avond” en „Heil Hitler”. Totdat het mij lukte het „Heil Hitler” achterwege. Achteraf is gebleken dat deze man de Gestapo-agenten was die ook over mij maandelijks gaans geluid: Niets bijzonders. Net als over vele anderen in Emlichheim.

Het kan anders raar lopen.

Je hoorde soms van predikanten, die op de kansel gebeurde van de mond namen en wie niets gebeurde. Van tijd tot tijd kwam er des zondagsavonds een predikant van de B.K. in de hervormde kerk in Neuenhaus. Dan gingen we daar per auto naar toe. Eens kwam er een, die een stel kranten de preekstoel mee opbracht. Gedurende zijn rede kwam hij ze open. Hij zei dan: „Ik las in een vrouw...” Noemde geen naam. Maar vanuit de kerk kon je lezen: Völkischer Beobachter. Dat was de krant van Goebbels. Er gebeurde niets. In Nordhausen/Harz heb ik eens op de 2e augustus mijn preek gehoord over Psalm 62: „Immers is mijn ziel stil tot God, want van Hem is mijn heil”. Een in elk opzicht kostelijke preek. Bediening des Woords! Dat op die datum die tekst gekozen werd, werd terstond aan het begin verklaard. De 2e augustus was de sterfdag van de reeds enige jaren te voren overleden Van Hindenburg. En, zo zei de predikant, dat woord uit Psalm 62 was de lievelingstekst van deze Jonker: „Wonderlijk, een man aan de spits van het volk, die de stilte liefheeft”. „Het is nóg wonderlijk: een man op klaarlijk stilte op die hoogte niet duizelig geworden is en het geloof in God niet verloor”. „Het is nóg een grotere zeldzaamheid: een staatspresident, wiens ziel, wiens diepste wezen stil is tót God, vol vertrouwen en vol verwachting, want, „van Hem is mijn heil”. Zo ging het door. De man zei niets van de tegenwoordige machthebbers. Hij zei tegelijk alles. Je dacht, die pakken ze zó mee. Er gebeurde niets. En dat terwijl er S.S. in de kerk was... Terwijl het ook gebeurde dat een dominee om verwachting te geven Gestapo-jongeren verkeerd begrepen preekpassage zo in het K.Z., het concentratiekamp vloog. Aan het eind van de dienst bad die predikant. Hij noemde de personen en de instanties voor de voorbereide gedaan zou worden. „Voor de broeders die om Gods Woord in het K.Z. waren... Voor... Voor... Toen kwam: „Voor de troepen, die in het Oosten vechten tegen het bolsjewisme”. Het werd alles bijna eentonig voorgelezen. Maar na het laatste met prachtige stemverheffing: „und dass laubei, Herr, nür dein siege!” — „en dat daarbij, HEERE, alleen Uw Rijk de overwinning wegdrage”.

Ook dat was er in het Duitsland van Hitler.

Komische situaties

Het was 3 september 1939. Twee dagen na het uitbreken van de oorlog met Polen. Mijn hervormde collega had „hoorders”. De Gestapo. Hij las de psalmen voor die gezongen zouden worden. Ineens stopt hij, toegekomen aan de versregels van Psalm 72 : 10:

Gelobet sei der Gott der Götter
in seiner Majestät; gelobt sei Israels Erretter.
Er wohnet hoch erhöh't
und sie het doch und sie hernieder.
Und er allein ist gut;
er gibt uns einen König wieder,
der Herr, der Wunder tut.

„Hij geeft ons straks een koning weder.”

Zijn schrik was te begrijpen. Dat zou weleens zó kunnen worden uitgelegd dat hij bedoelde dat een (verloren) oorlog zou leiden tot het herstel van de monarchie... Hitler weg en een koning terug. De hoorcommissie hoorde niets. Ze waren alleen gekomen voor de preek...

Dezelfde collega had een oudjaarsdienst. Dan zong altijd het kerkkoor. De Cantor-organist bracht „Lobe den Herren, den mächtigen König der Ehren”. Vier. Na het vertrek bedacht de dominee dat er vijf coupletten waren. Hij zocht in het kerkboek: ja, vijf! Het vijfde was door de „koorleider” weggelaten. Het man was door het hondje van de nazi's gebeten! Dat vijfde couplet luidt:

Lobe den Herren;
was in mir lobe den Namen,
Alles, was Odem hat,
lobe mit Abrahams Samen.
Er ist dein Licht;
Seele, vergiss es ja nicht,
lobende schliesse mit Amen.

„Met Abrahams zaad”

Mijn collega begreep terstond waarom dat vijfde couplet was weggelaten. Dat zat in de derde regel: dat „zaad van Abraham”. Hij stelde de strategie vast. En toen het kerkkoor de eerste vier verzen gezongen had zei hij met een effen gezicht: En nu, geliefde gemeente, zingen wij samen lobe het vijfde couplet. Aldus:

Lobe den Herren
was in mir lobe den Namen.
Alles, was Odem hat,
lobe mit Abrahams Samen.

De gemeente zong.

(Wordt vervolgd)

G. Visee

BOEKBESPREKING

Ds I. de Wolff, **Van stonden aan.**
Uitgave van Drukkerij Groenendijk, Rotterdam.

Dit boekje wil zijn een bijdrage tot de discussie over de tussentoeestand. Het kiest daarin duidelijk positie, gelijk de titei reeds doet blijken. Het is en loopt uit op een bestrijding van het gevoelen van ds. Telder.

Na een „Ter inleiding” volgt een hoofdstuk over „de geloofsgeschiedenis inzake de tussentoeestand”. Dan komen twee hoofdstukken over „het paradijs”, voorts een hoofdstuk over „het dodenrijk”, daarna een hoofdstuk onder de titel „vreemde invloeden”, tenslotte een onder de titel „Ds. Telder contra A. Janse”, waarna nog een aanhangsel volgt over „geest, ziel en lichaam”.

Grotendeels heeft wat hier geschreven staat in de eerste helft van 1963 reeds een plaats gevonden in het kerkblad van Overijssel en Gelderland. De schrijver heeft in deze uitgave sommige gedeelten weggelaten en andere stukken ingevoegd.

Aan het feit dat we met een tweede uitgave te doen hebben zal het te wijten zijn dat de schrijver de enkele aandacht besteedt aan hetgeen door ds. C. Vonk over de onderhevige materie naar voren is gebracht. Dat is te betreuren. Want nu is het boekje niet bij. En bovendien worden belangrijke dingen, die door ds. Vonk te berde zijn gebracht, niet in ogenschouw genomen. En dat zou toch bij de huidige stand van de discussie wél het geval moeten zijn indien men zinnig mee wil spreken en een wezenlijke bijdrage wil leveren.

Ook nog afgezien hiervan schiet het boekje m.i. tekort. Weliswaar worden we, zij het summiert, ingelicht over wat geen algemene bekendheid geniet, als b.v. over hetgeen verschillende apocriefe boeken bevatten omtrent de tussentoeestand, het dodenrijk, het paradijs, maar daar komen we niet veel verder. Wel viel het mij bij de lezing van hoofdstuk I (dus over de geloofsgeschiedenis inzake het artikel „nedergedaald ter helle” zegt dat „de leer van de nederdaling van Christus in het dodenrijk om er de zielen der oud-vaderen te bevrijden en naar een andere plaats over te brengen”) „sinds het midden van de 4de eeuw haar uitdrukking in de belijdenisformules van oosterse kerken, d.i. „smeot” de woorden **nedergedaald ter helle**, v.o. de „jeedol” (het dodenrijk). Ik weet niet of dit juist is. Het is m.i. nog altijd opvallend dat de geloofsbelijdenis van Nicea het „nedergedaald ter helle” mist terwijl de geloofsbelijdenis van Athanasius het begraven zijn van Christus niet noemt. En ook dat men, wanneer men de oudste teksten van het apostolicum (de 12 artt.) bekijkt, in de ene „begraven” aantreft, in de andere „nedergedaald ter helle” (of: ... in het dodenrijk). Zie Denzinger, *Enchiridion symbolorum*. Uit een en ander zou men kunnen concluderen dat „nedergedaald...” eigenlijk hetzelfde betekent als „begraven”. Hoe dit ook zij, als ds. De Wolff gelijkt dan had „nedergedaald...” oorspronkelijk toch wel een heel andere zin dan die er nu door de Catechismus aan gehecht wordt. En dit geldt eveneens in het andere genoemde geval. De Catechismus geeft onmiskenbaar een **won-ding** aan de inhoud van „nedergedaald...”.

Men zie ook Bavinck, *Geref. Dogmatiek I* 1929⁴ blz. 402 vv. Bavinck gaf „nedergedaald...” op als een verkeren in de staat des doods. Hij zegt dan wel dat dit geen bestrijding is van de verklaring die de Catechismus naar Calvijn geeft doch een aanvulling, maar dat neemt niet weg,

dat Bavinck dit artikel anders verklaart.

Deze zaak had naar het mij voorkomt wel wat breder uiteengezet kunnen worden. Dat zou ons gediend hebben, óók met betrekking tot het verstaan en verklaren van oude belijdenisgeschriften.

Een soortgelijk tekortschieten vind ik in het spreken over het artikel van de wederopstanding des vleses. Er staat toch vlees! zo roept ds. De Wolff uit. En dat is niet de totale mens.

Maar dat is door dat woordje "vlees" als zodanig niet uitgemaakt! Zou het niet mogelijk zijn dat "vlees" de gehele mens aanduidt? De Schrift gebruikt het woord "vlees" in verschillende betekenissen. Maar één van die betekenissen is toch: de mens in zijn broosheid, zwakheid, vergankelijkheid, zijn onderworpenheid aan de vloek. Zou de belijdenis van de wederopstanding des vleses niet kunnen inhouden: de mens, die nu onderworpen is aan de vergankelijkheid, het verderf, de dood, herrijst straks tot onvergankelijk leven? Dan zegt het woord "vlees" als zodanig helemaal niet dat een "deel" van de mens sterft en een ander "deel" niet aan de dood onderworpen is.

Ik heb een paar jaar geleden, zittend onder het gehoor van een collega ergens in den lande, tot m'n verbazing deze collega bij de lezing van de twaalf artikelen horen zeggen: wederopstanding des lichaams. Ik weet niet waarom deze ambtsbroeder deze wijziging aanbracht. Misschien om te onderstrepen dat "slechts een deel" van de mens opstaat, zijn lichaam, terwijl dan zijn ziel onsterfelijk zou wezen? Ik weet het niet. Ik hoor en zie de laatste tijd nog al eens hameren op handhaving van de belijdenis, van de papieren der kerk, en dan wordt wel gezegd dat het op een letter aankomt. Mag men dan, nog wel in de officiële eredienst, in een officieel belijdenisgeschrift der kerk een wijziging aanbrengen, waaraan mogelijk wie weet hoeveel vast kan zitten?

Een zekere W. Bieder — ik ken de man overigens niet — heeft een artikel geschreven over Auferstehung des Fleisches oder des Leibes? (Opstanding van het vlees of van het lichaam?) in Theologische Zeitschrift herausgegeben von der Theologischen Fakultät der Universität Basel, 1ste jaargang, aug. 1945. Uit zulk een artikel blijkt wel dat de zaak niet zo simpel ligt.

Het is zeer wel mogelijk dat de uitdrukking "opstanding des vleses" een anti-docetische strekking heeft (de Doceten meenden dat Jezus een schijnlichaam had), zodat "vlees" in dit artikel wellicht inderdaad oorspronkelijk de zin van vlees als "substantie" had (de "substantie" die om onze botten heen zit; en mijnentwege mag men de botten er ook nog bij nemen). Maar is daarmee veroordeeld de hierboven mogelijk geachte opvatting van "vlees"? Mogen we aan "nedergedaald ter helle" wèl een wending geven en aan "wederopstanding des vleses" niet?

Zulke zaken hadden door ds. De Wolff onder de loep genomen moeten worden.

Te meer waar hij spreekt van een doorbreking van de analogia fidei (d.i. analogie, overeenstemming des geloofs) welke hij opvat als "overeenkomst in de leer met het voorgeslacht". Ik dacht dat met analogia fidei bedoeld werd dat we bij de uitlegging van de Bijbel Schrift met Schrift moeten vergelijken. (Vgl. Bavinck Geref. Dogmatiek I 1928⁴ blz. 450, 451.) Wanneer het is: overeenkomst met de leer van het voorgeslacht, dan moeten we wat "nedergedaald..." betreft maar terug. Natuurlijk, er zit wel iets in, in die overeenkomst met het voorgeslacht. Wat het voorgeslacht van de Schriften verstaan heeft moeten we niet naast ons neerleggen. We komen niet tot de Schrift alsof er geen historie is geweest. Maar analogia fidei is toch allereerst: Schrift met Schrift vergelijken. Dat is ook naar art. 7 der Ned. Gel. Bel.: geen geschriften van mensen, hoe oud en eerbiedwaardig ze ook mogen zijn, geen decreten en uitspraken van kerkelijke vergaderingen, maar de Schrift is de enige regel des geloofs.

Ds. De Wolff exegetiseert natuurlijk verschillende Schriftplaatsen, o.a. wat staat in 2 Cor. 12: dat Paulus is opgetrokken geweest tot in het paradijs (dit in het eerste hoofdstuk over het paradijs). Uit wat Paulus zegt: of het in het lichaam is geschied of buiten het lichaam weet ik niet, leidt ds. De Wolff af dat hier dus de mogelijkheid gesteld wordt dat Paulus' ziel (of geest) tijdelijk van het lichaam werd afgescheiden. Dat lijkt mij zeer aanvechtbaar. "Buiten het lichaam" kan heel wel betekenen: buiten de gewone waarnemingsmogelijkheden die wij hier in deze bedeling met onze zintuigen hebben. Zou Paulus, als nu eens de ziel of geest tijdelijk van het lichaam gescheiden was geweest, dan dat poosje dood geweest zijn?

Bij de exegese van 1 Petr. 3:19, 20 gaat de schrijver niet in op hetgeen hieromtrent gezegd is door ds. Visee en dr. D. Holwerda (Opbouw 4de jaargang no's 33-35, 5de jaargang no's 11-13). Ook dat is een gemis.

Ik zou nog wel verder kunnen gaan. Er zou wellicht nog een en ander gezegd kunnen worden over de "vreemde invloeden", waarmee Barthiaanse invloeden bedoeld worden. Zouden we niets van Barth mogen leren, ook al verwerpen we zijn generale conceptie hartgrondig? Zou ook bij anderen misschien van invloed van Barth ge-

sproken kunnen worden, wanneer zij zeggen dat het eeuwige leven hier aanvangt en aanwezig is? (vergelijk J. Stellingwerff in zijn inleiding op S. U. Zuidema, Konfrontatie met Karl Barth, een buitengewoon scherpzinnige analyse van Barth's theologie, pag. 22). Het is maar een vraag. Kom, we moeten niet zo gauw gereed staan met etikettenplakkerij. Ik weet wel dat ds. Telder zelf Barth noemt, maar nog eens: mogen we van Barth niets leren? waarmee ik niet beweer dat ds. Telder terecht Barth aanvoert.

'k Vind het jammer, maar het zou m.i. beter geweest zijn wanneer het bij de artikelen in het kerkblad van Overijssel-Gelderland gebleven was.

B. J.

PERSSCHOUW

Bloedtransfusie

Onlangs memoreerde ik in „Persschouw" dat broeder K. Sluys te Boechout was overleden. Hij was nauw verbonden met wat men wel het „wonder van Boechout" noemde — het ontstaan en de groei van een reformatorische kerk in een voluit roomse wereld.

Kort voor zijn sterven schreef Sluys een artikel voor het Vlaams Kerkblad. Hij was toen reeds ernstig ziek. Ik neem het ontroerende stuk hier in zijn geheel over.

Drup... drup... drup...

Tergend langzaam druppelt het kostbare bloed uit de bokaal boven mijn hoofd langs een dun plasticbuisje in mijn arm. Achttien druppels per minuut. Sneller mag niet, omdat dan het hart te zwaar belast zou worden. Trager mag ook niet, omdat dan de bokaal niet leeg komt en het voor vandaag voorziene kwantum niet in het lichaam zou komen.

En dat is nodig. Want zo traag het verse bloed er nu in druppelt, zo snel is het eigen bloed vergaan. Ge moogt er niet aan denken hoe snel het levenssap van een mens kan verdwijnen. Hij is precies als een bloem. Zo pas stond zij nog kaarsrecht en bloeide dat het een lust was. Toen kreeg de stengel een krook en op een paar uur tijd hangt de schone bloem plat neer en morgen is zij verwelkt. In psalm 103 wordt zo van de mens gesproken en ik lig hier als een levend bewijs van de waarheid van het Evangelie. Als die traag druppelende bokaal daar boven mijn hoofd niet met mijn aders verbonden was, dan zou ik verwelken als die bloem.

Wat een geluk, dat die bokaal er is en dat de moderne wetenschap na eindeloze proefnemingen zover gevorderd is, dat nu dagelijks duizenden mensen op de wereld door bloedtransfusie gered worden.

Hopelijk heeft het gasthuis één of meerdere bokalen van uw bloedgroep in voorraad. Anders moet dringend naar andere gasthuizen of naar de „bloedcentrale" worden getelefoneerd om het juiste bloed dat u nodig hebt. Bij zwaar bloedverlies, b.v. door een ongeval, kan het dan op minuten aankomen en dan moet razend snel worden gewerkt. En dat doet men dan ook. Want in zo'n gasthuis is alles er op berekend om mensenlevens te redden.

De éne mens geeft iets van zichzelf, het allerbangrijkste van zichzelf, zijn bloed, om een ander mens van de ondergang te redden. Zou dat voor God geen welgevallige zaak zijn?

Wanneer ik hieraan denk, krijgt die bokaal daar boven mijn hoofd een heel bijzondere betekenis: ergens op de wereld is een mens bereid geweest om zijn bloed te geven opdat ik, een geheel onbekende voor hem, zou kunnen gered worden. Die „iemand" was misschien iemand uit de provincie Antwerpen, die ik zou kunnen terugvinden. Maar het kan net evengoed een neger of indiaan zijn. Vandaag is het al de vierde dag, dat er telkens een verse bokaal boven mijn hoofd hangt, telkens van andere bloedgevers, telkens van andere mensen, die hun bloed wilden geven om onbekende medemensen van de ondergang te redden. Ik ben nu die „onbekende medemens" en ik geniet druppel voor druppel van hun offervaardigheid. Komt hier niet op het allerschoonst tot uiting, dat alle mensen broeders zijn of, zoals de Bijbel het zegt, dat God „uit éne bloede" het hele menselijke geslacht opgebouwd heeft?

Ja, God wil mij zelfs door deze bloedtransfusie mijn verbondenheid met mijn medemensen leren. Ik zal niet meer neerzien op iemand, die misschien wat minder ontwikkeld is of wat ruwer manieren heeft, of misschien een andere huidskleur, want hij heeft misschien zijn bloed voor mij gegeven. Hij deed meer voor mij dan ik voor hem. En ik heb alleen maar reden tot diepe dankbaarheid jegens al die duizenden onbekende medemensen, die hun bloed, hun levenskracht, geven opdat anderen zouden kunnen blijven leven.

Nu ben ik ook veel beter gaan verstaan wat het betekende toen de Here Jezus op Golgotha Zijn bloed liet wegdruppelen, opdat ik en miljoenen anderen zouden leven. De Here Jezus

moest helemaal Zijn kostbaar bloed niet geven. Hij was niet schuldig of strafwaardig. Wij waren schuldig en strafwaardig. Wij zouden ons bloed moeten geven om onze zonden te verzoenen.

Maar zie, daar komt, evenals bij een bloedtransfusie, de grote verwisseling. Iemand anders, Jezus, geeft Zijn bloed, opdat wij het niet zouden moeten geven. In één ontzaglijk lijden heeft Hij Zijn bloed gegeven. Maar het heeft voor miljoenen mensen door alle eeuwen heen reddende kracht. Ook ik moet het er van hebben. Druppel voor druppel moet ik mijn leven lang van Zijn bloed leven. Elke zonde, die ik bedrijf, en het zijn er zoveel, moet terug verzoend worden door het bloed van Jezus.

O, ik moet niet meer bang zijn voor die lange lijst van zwarte zonden, die mijn leven bevlekt. Zelfs als die bokaal daar boven mijn hoofd niet helpt, en ik misschien dit gasthuis niet levend verlaat, dan nog staat daar het kostbare bloed van Christus, dat mij reinigt van alle zonden. Terwijl ik hier in mijn eentje de druppels lig te tellen, pleit de Here Jezus in de hemel bij de Vader voor mij.

Een mens kan zo'n oneindig hoopje ellende zijn wanneer hij ziek is. Hij moet zich overgeven aan hetgeen anderen over hem beslissen, hij moet zich in een stoel van zijn bed laten dragen en met een ambulance door de stad laten voeren, hij moet zich in een karreke door de gangen van het gasthuis laten rijden en zich als een hulpeloze stakker op zijn bed laten leggen. Hij kan niets meer.

En toch staat mijn naam opgeschreven in de hemel. Mijn Grote Bloedgever is daar en Hij is bezig een plaats voor men te bereiden. Moet ik sterven, dan ga ik leven. Dan zie ik al degenen, die vóór mij zijn heengegaan. Zij, die ik hier misschien heb mogen helpen op de weg naar de hemel. Maar ook zij, die ik hier wegens miskenning of karakterverschil nooit heb begrepen. Dat valt daár allemaal weg. Want we komen daar allemaal slechts door hetzelfde kostbare bloed van dezelfde Christus.

Lieve lezer, ik weet niet hoe lang ik u nog zal mogen spreken en schrijven van de Enige Zaligmaker, die een mens in leven en sterven nodig heeft. Eén ding zou ik u willen vragen: wacht toch niet langer met u te bekeren. U moet dat doen terwijl u nog gezond zijt en leeft. Op uw sterfbed krijgt ge misschien de kans niet meer.

Ge moet enkel bidden tot Jezus. Of Hij ook uw zonden wil vergeven. Of gij ook moogt profiteren van Zijn reddende bloed. Of gij ook een schaapje van Zijn grote kudde moogt zijn. En of Hij u de weg wil wijzen, die gij in uw leven gaan moet om even gelukkig te worden als dit hoopje ellende met de reddende bokaal boven zijn hoofd.

Drup... drup... drup... gaat het, tergend langzaam. Maar elke druppel spreekt mij van het reddende bloed van Christus. Voor mij. Ook voor u?

C. V.

INGEZONDEN

KOHLBRÜGGE OVER DE SCHORSING VAN HENDRIK DE COCK *)

Zoodra ik vernam, dat gij om des boeks wil in uw dienst geschorst waart, kwam het mij voor, dat gij U om die schorsing niet behoeftet te bekommeren, omdat gij:

1) op een **ordentlijke** en **wettige** wijze tot het **leeraars-** en **herdersambt** beroepen en bevestigd zijt geworden.

2) dat zulks op een wettige wijze geschied zijnde, gij van den Heere **zelve** zijt beroepen en bevestigd geworden.

3) dat **niemand**, wie hij ook zij, gij zelve niet, U uit den dienst des huizes Gods zetten kan, of uitgezet verklaren kan, dan God zelve, en in Zijnen **Naam de gemeente**.

4) dat de **gemeente** het laatste niet kan doen dan naar de wet Gods en alzoo op een **wettige** wijze.

5) daar de wet Gods voorschrijft, welke delzen zijn, die uit de Gemeente of uit den predikdienst uitgezet moeten worden, dit openbaar moet gemaakt worden, in de gemeente, ten einde zulks naar de instellingen der Gemeente door bevoegde personen beoordeeld worde, waar en zoodra er een overtreder is.

6) dat zulk eenen uit den Woorde Gods, zijn overtreding moet bewezen worden, opdat hij boete doe en zich betere.

7) dat, wanneer hij hardnekkig blijft, zijne overtreding moet bewezen worden, en de procedures tegen hem gejustifieerd moeten worden voor de consciëntie der gemeente;

8) dat het delict (overtreding) nergens anders in bestaan kan, dan in het invoeren van ketterijen, hetzij in geloofsleer of in den wandel;

9) dat er, geen afzetting, uitzetting of schorsing, wettig is, zo de censuur (onderzoek) er niet mede gepaard gaat;

10) dat in zulke gevallen zoodanigen onwetige en onbevoegde rechters zijn, die zelve aan ketterijen in leer of wandel schuldig staan.

Schorsen of afzetten is bij mij het zelfde; want in de algemeene christelijke kerk, werd nooit iemand onder censuur gedaan of afgezet, waarbij men het doel niet had:

- 1) hem onschadelijk te maken,
- 2) hem den weg te wijzen tot verbetering zijns zelfs, opdat hij weder aangenomen mocht kunnen worden. (Hier over het ketterdooden te spreken, zoude mij te veel ophouden; in onze eeuw verbrandt men niet meer, of slaat hem den kop af, althans niet kerkelijk; maar men bindt hem handen en voeten en snijdt hem de tong uit.) ...Verwacht van alle menschen nimmer iets anders, als gij Rom. 1, 2, 3 de menschen beschreven vindt. Alle menschen zijn leugenaars, ik ook. Christus alleen is de waarheid, en wij spreken uit louterheid voor zooveel wij den Geest Christi hebben....

Wees vroolijk met uw wijf en met alle die u bezoeken. Laat varen wat de vijanden doen. Zij zijn verslagen, overwonnen, in stukken gehouwen, en maken hun eigen galg gelijk Haman, en graven zich zelve hunnen kuil, waarin zij nederstorten, en spannen zich zelve den strik, waarin zij zullen blijven hangen. Gij speelt op het snarenspeel, dat de Heere u gaf, en zingt bij beurten van Zijnen Naam die heerlijk is. In eeuwigheid laat hij niet beschaamd worden, die hem verbeiden.

Utrecht, 3 mei 1834.

Een lezer.

*) Uit: Dr J. van Lonkhuijzen „Hermann Friedrich Kohlbrügge en zijn prediking in de lijst van zijn tijd”, diss. V.U. Bijlage B.

KERKNIEUWS

Beroepen te Cloverdale (B.C.): L. Selles te Chatham (Ont.).

Aangenomen naar Tiel-Zaltbommel: D. Noort te Drogeham (Fr.).

Ds. A. van der Ziel. De kerkeraad van Groningen-Zuid heeft in haar vergadering van vrijdagavond besloten Ds. A. van der Ziel af te zetten. Het besluit werd genomen met 44 tegen 6 stemmen en één onthouding. Een deel van de gemeente vergaderde de daarop volgende zondag in „Het Tehuis”, waar Ds. v. d. Ziel een stichtelijk woord sprak. 's Morgens waren ca. 600, 's avonds ca. 450 personen aanwezig.

Na afloop van de morgensamenkomst werd hier beraad gehouden over de weg om opnieuw te komen tot een kerkelijke samenleving. „Hierbij staat ons de overtuiging voor, dat God ons niet oproept tot het vormen van een afzonderlijke kerkgemeenschap naast de bestaande”, zo was in de circulaire gesteld. Men besloot bij de kerkeraad van Groningen-Noord, die tegen de tuchtprocedure tegen ds. A. van der Ziel altijd afwijzend heeft gestaan, een lijst met namen in te dienen van ca. 300 belijdende leden die aldaar kerkelijk onderdak vragen. Totdat over dit verzoek is beslist, zullen de aparte diensten worden voortgezet.

Kerksplitsing in Tiel-Zaltbommel. De Geref. kerk van Tiel-Zaltbommel is per 1 november gesplitst in een kerk te Tiel en één te Zaltbommel. Eerstgenoemde kerk zal ca. 125 zielen tellen, de tweede ca. 75. Ds. D. Noort van Drogeham, die vorige week het beroep naar Tiel-Zaltbommel aannam, zal worden verbonden aan beide kerken.

Nadat in deze plaatsen in het voorjaar van 1946 de vrijmaking plaatvond, waren er zes jaar lang twee kerken. Op 27 november 1952 vond de samensmelting plaats, waaraan nu dus weer een eind gekomen is. Er werden reeds in beide plaatsen kerkdiensten gehouden.

Door deze splitsing is het aantal kerken in de classis Arnhem, die reeds de grootste classis binnen de Geref. kerken was, gestegen tot zeventig.

Het adres van de Geref. kerk te Tiel is thans W. Kreun, Westroyensestraat 31 te Tiel; van de Geref. kerk te Zaltbommel: H. van Weelden, Kokskampseweg 16, Zaltbommel.

Ds. J. F. Heij. In verband met zijn vertrek naar Amersfoort-Centrum, waar hij de plaats van wijlen ds. J. A. Vink gaat vervullen, heeft ds. J. F. Heij zondagmiddag in de Rehobothkerk afscheid genomen van de kerk van Drachten, die hij ruim tien jaar heeft gediend. Tekst van de prediking was zondag 9 van de Heidelbergse Catechismus.

De scheidende predikant werd namens de kerkeraad toegesproken door ouderling F. de Jong, door ds. J. M. Goedhart als plaatselijke collega. Ds. J. D. Houtman van Heerenveen vertegenwoordigde de classis. Ouderling Fennema van Nijega-Opemde sprak namens de genabuurde kerken, ds. E. Koop van Enumatil namens de zendingsdeputaten.

Zending in Firiwage. In het orgaan „Ons zendingswerk op Irian-Barat” deelde ds. C. J. Smelik mee, dat vanwege de Utrechtse kerken (zendingssterrein Kawagit, ds. J. Klamer) thans ook zending wordt gedreven in de kampong Firiwage, ten noord-oosten van Kawagit, aan de rivier Aroep, een zijrivier van de Digoel.

Dit is een dorp in aanbouw, waar het Indonesische bestuur mogelijk een bestuurspost wil vestigen. Dit bestuur vroeg enige tijd geleden aan ds. Klamer, of hij kon zorgen voor een goeroe die de bevolking onderwijs kon geven. Sindsdien gaat Martinus, een Papoea-goeroe die op 23 mei j.l. belijdenis des geloofs heeft afgelegd, regelmatig voor enkele weken naar Firiwage, waar hij niet alleen onderwijs geeft, maar ook zieken behandelt en 's zondags voorgaat in samenkomsten, die gemiddeld door vijftig personen worden bezocht.

Nieuw kerkgebouw. Op 10 november a.s. hoopt de Gereformeerde Kerk van Hengelo haar nieuwe kerkgebouw in gebruik te nemen.

Oud-gemeenteleden en andere belangstellenden zijn van harte welkom.

Het kerkgebouw is gelegen aan de Stadionlaan, hoek Socratesstraat (Veldwijk).

De samenkomst zal aanvagen om 8 uur. n.m.

ADRESSEN

Ds. H. van Tongeren is verhuisd van Jan Steenstraat 36 naar Nachtegaallaan 27, Maassluis. Telef. 01899-3326.

Lisse, scriba: J. H. Clement, Laan van Ryckevorsel 40; diaconie: K. A. I. van Turesmont, Kanaalstraat 201.

V.G.S.U.

Het bestuur van de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Utrecht is als volgt geïnstalleerd: J. Rittersma, praeses; mej. H. A. C. Hoekstra, vice-praeses; mej. G. Zijlstra, abactis; G. H. A. Borst, fiscus.

Het abactiaat is gevestigd Schimmelpennincklaan 27, Utrecht.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Propaedeutisch-examen: geslaagd voor het propaedeutisch-examen de heer W. Nabers, Lee-de 24, Rotterdam.

OPBRENGST BIBLIOTHEEKFONDS cursusjaar 1964-1965

	Bel.	per belijdend lid	
		leden 1965	1964
Groningen	f 4155.26	10805	0.38 (0.40)
Friesland	„ 2093.44	3063	0.64 ^{1/2} (0.77 ^{1/2})
Drente	„ 1496.70	3055	0.49 (0.44 ^{1/2})
Overijssel	„ 5006.23	12580	0.40 (0.38)
Gelderland	„ 481.60	3811	0.12 ^{1/2} (0.15)
Utrecht	„ 2209.31	5755	0.38 (0.35)
Noord-Holland	„ 1722.45	3559	0.48 (0.48)
Zuid-Holland	„ 5528.—	9588	0.57 ^{1/2} (0.62)
Zeeland	„ 1298.60	1905	0.59 (0.62)
Nrd.-Brabant en Limburg	„ 563.45	955	0.59 (0.60)
Totaal	f 24555.04		

Saldo ao po was f 24555.04
Rente Spaarbank „ 567.55
154.55

Bedrag in ontvangst in kasboek .. f 25277.14
Uitgaven:
Nota Zalsman f 1000.15
Reiskosten enz. „ 180.86
„ 1181.01

Blijft f 24096.13

Afgedragen aan dep.-fin.
voor ass.-conservator f 2800.—
aan bibliothecaris „ 21000.—
„ 23800.—

Saldo in kas f 296.13

Zeist, 20 oktober 1965.

J. Veltman-Oostenbrink, penn.esse.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

Goed lezen.

Waarom gaat de Stichting nog niet bouwen? De Stichting heeft toch geld genoeg om te gaan bouwen? Waarom zit de Stichting als maar geld te potten? De bouwkosten worden steeds maar hoger. Maakt U toch haast met bouwen.

Deze vragen en opmerkingen worden herhaaldelijk gesteld en gemaakt. Toch gaven wij reeds vele malen het enige antwoord, dat gegeven kan worden. Het wachten is op een urgentieverklaring van de minister van Justitie. Op dit punt ontstaan steeds weer moeilijkheden. Wanneer deze verklaring is ontvangen mag verwacht worden, dat de Minister van Volkshuisvesting spoedig de bouwvergunning zal afgeven. Is deze er dan kan onmiddellijk met de bouw worden begonnen. Wanneer het bestuur het voor het

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF,
Ds. G. V.SEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

zeggen had dan stond het tehuis er al. Het moet echter noodgedwongen wachten en sparen.

De aktie.

Het is nu vijf jaar geleden, dat met deze aktie voor een kindertehuis werd gestart. Aan de kerken werd f 3,50 per kerklid gevraagd; doopleden inbegrepen. Vandaag hebben zeven kerken nog niets bijgedragen en werd van 89 kerken nog niet het volle bedrag ontvangen.

De aktie, welke wij met elkaar in dit blad zijn begonnen heeft tot heden opgebracht f 175.348,35. Dit hadden wij niet verwacht. We mogen dan ook tegen elkaar zeggen: het heeft elke gewaagde verwachting overtroffen.

De noodzaak.

De directeur van een kindertehuis merkt telefonisch op, dat het moeilijk zal zijn de jongen, die de Kinderrechter in het tehuis wil plaatsen, op te nemen, zulks vanwege de religieuze overtuiging van de ouders. Het betreft hier een christelijk tehuis. De jongen kan niet thuis zijn. Een andere oplossing is er niet. Van de Stichting wordt gevraagd zodanig met de ouders te spreken, dat zij toch met de plaatsing akkoord gaan. Het is prettig, dat men het zo eerlijk stelde, doch het blijft een moeilijkheid voor de ouders en de Stichting.

Verantwoording.

De J.V. „Calvijn” te Utrecht heeft een feest gevierd, ter gelegenheid van haar gouden bestaan. De georganiseerde verkoopavonden hebben opgebracht f 1850,01. Dit had niemand durven hopen.

Er is nog zo heel veel meer gedaan. Leest U maar. Wat daarbij opvalt is vooral de activiteit van de jeugd zelf. Deze heeft eigenlijk de hele aktie door al vooraan gestaan. We noemen b.v. Sybren Foekes. Zijn geboorte was voor de ouders aanleiding om ons tot deze aktie te stimuleren. De volgende maand is hij jarig en stuurde ons alvast als cadeau f 15,—. Wilt U weten wie Sybren Foekes is? Vraag dan onze folder voor het werven van contribuanten. U ziet hem dan op eigen wijze bezig met de bouw van het „tehuis”.

Bijzondere vermelding verdienen ook de jongens en meisjes uit Enumatil nl.: Anneke Bethlehem, Ankie Mulder, Willie Homan, Johan Vening, Sietske Riemersma, Tineke Horinga, Titie Westra en Brechtje Oosterhuis. Deze brachten met hun wekelijkse rondgang langs de huizen weer f 151,— bijeen.

Ook Rika Berghuis had haar 150 stuivers weer bij elkaar en stuurde dit met een rijksdaalder aan ons adres.

„Dankbaarheid-uiting” f 7,50; „Oost-West, in eigen huis 't best” f 10,—; „dankbaarheid geboorte dochter” f 5,—; „Gift uit dankbaarheid van de geboorte van ons kind” f 10,—; „Gift vanwege geboorte van onze zoon” f 5,—; Een extra steentje voor het kindertehuis” f 50,—; Penn. v. d. Bond Geref. J.V. afd. Overijssel, collecte openluchtmeeting f 117,11; Stukje van teruggekregen loonbelasting” f 40,—; Nogmaals een bijdrage, Gods zegen toegewenst f 10,—; Vr. ver. „Monica” te Noordbergum f 10,—; Leerlingen van de Geref. Lagere School te Utrecht f 60,—; ter gelegenheid van de geboorte van onze zoon Hendrik f 10,—; kinderzegeldag voor de anderen — f 10,— voor U f 10,—; met dank voor Uw felicitatie bij de geboorte van Willem f 5,—.

Verder de volgende giften: 3 van f 2,50; 1 van f 4,—; 9 van f 5,—; 13 van f 10,—; 1 van f 20,—; 5 van f 25,— en 1 van f 50,—.

Over de afgelopen maand werd ontvangen:

van de kerken f 1.249,23
van particulieren f 882,11

Collecten en giften voor het tehuis ontvangen wij gaarne op onze postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.